

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Marie Hroudová

Možnosti uměleckých terapií v NZDM

pro děti z romských rodin

Olomouc 2022

vedoucí práce: Mgr. Kristýna Krahulcová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne:

Podpis: .....

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Kristýně Krahulcové, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad při sestavování výzkumných oblastí a volbě použitých metod, za ochotu a trpělivost. Děkuji účastníkům výzkumu, tedy především romským dětem docházejícím do Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Olomouci. Pracovníkům této organizace a svým kolegům jsem vděčná, že mi umožnili pracovat na bakalářské práci. Děkuji rodině a přátelům za motivaci a podporu.

Obsah

Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 Umělecké terapie.....	8
1.1 Vymezení uměleckých terapií.....	8
1.2 Arteterapie.....	10
1.3 Tanečně-pohybová terapie.....	11
1.4 Dramaterapie.....	14
2 Specifika romských dětí.....	16
2.1 Sociální znevýhodnění dětí z romských rodin.....	17
2.2 Specifika potřeb romské menšiny.....	20
2.3 Tvořivost Romského etnika.....	21
3 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.....	25
3.1 Sociální služba a přístupy v NZDM.....	26
3.2 Trávení volného času jako prevence.....	27
PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	31
4.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	31
4.2 Metodický rámec výzkumu.....	32
5 ANALÝZA DAT A INTERPRETACE.....	40
5.1 Analýza rozhovorů.....	40
5.2 Interpretace dat.....	45
5.2.1 Trávení volného času romských dětí a potřeba sebevyjádření.....	45
5.2.2 Vztah dětí z romských rodin k druhým lidem, strach z tvorby a vhodné prostředí pro tvoření.....	46
5.2.3 Kreativita a talent romského etnika a důležitost tvorby.....	47

5.3 Zodpovězení výzkumných otázek.....	48
6 DISKUZE.....	50
6.1 Rešerše.....	50
6.2. Limity výzkumného šetření.....	51
6.3 Návrh do praxe.....	51
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	58
ANOTACE.....	75

Úvod

Autorka se skrze svoji práci terénního pracovníka v nízkoprahovém zařízení dostala do pravidelného kontaktu s romskými dětmi. Toto zařízení pomáhá „dětem ulice“ smysluplně využívat volný čas, kterého mají nadbytek. V rámci zaměstnání bylo úkolem a pracovní náplní autorky připravovat pro dětské klienty programy zaměřené na jejich kreativitu. Tato praxe autorku ovlivnila při výběru tématu bakalářské práce. Autorka ve své bakalářské práci zabývá možnostmi využití umělecké terapie pro romské děti. Zajímá ji, zda tento přístup může napomoci sociálnímu začleňování Romů do společnosti. Dále si klade otázku, zda má umělecká exprese vliv (a jaký) na psychický stav romských dětí, na jejich potřebu vyjadřování a na upevňování jejich romské identity. Autorka se snaží pomocí polostrukturovaných rozhovorů s klienty zjistit, zda (a jak) lekce uměleckých terapií ovlivňují jejich prožitky, náladu a pocity v daný okamžik. Také zkoumá, jestli by romské děti případně ocenily širší a pestřejší využití kreativních přístupů v nízkoprahovém zařízení. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké jsou možnosti v tomto směru. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se autorka věnuje popisu jednotlivých uměleckých terapií zvolených pro výzkum. Dále shrnuje známá a dříve mnohokrát popsaná specifika romských dětí. V posledním bloku se autorka krátce věnuje nízkoprahovým zařízením, jejich činnosti a poslání. V praktické části práce autorka nejprve charakterizuje zvolené metody výzkumu. Metodou kvalitativního výzkumného šetření a polostrukturovaných rozhovorů pak autenticky a konkrétně zjišťuje, co pro romské děti tento přístup znamená, jak ho samy reflektují a oceňují, jak na něj reagují. Ve výzkumné části autorka tato zjištění interpretuje a shrnuje.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části bakalářské práce se autorka zabývá základním vymezením oblastí výzkumu. Skládá se ze tří hlavních kapitol, ve kterých charakterizuje zvolené téma a výzkumný vzorek (cílovou skupinu). V první kapitole jsou vymezeny jednotlivé umělecké terapie. Je zde uvedeno, jaký mají vliv na člověka. Jsou zde představeny aplikované arteterapie použité při výzkumu. Ve druhé kapitole jsou popsána specifika romských dětí. V této kapitole autorka rozvádí jejich psychické potřeby, způsoby jejich umělecké exprese a jejich nadání. Třetí kapitola se věnuje místu, kde byl výzkum proveden. Autorka vymezuje nejen jeho funkci, ale i přístupy využívané v tomto typu zařízení.

1 Umělecké terapie

Tato kapitola se zabývá základním vymezením uměleckých terapií, jelikož je jejich využití hlavní oblastí výzkumného šetření této práce. Toto vymezení obsahuje základní definice, pojetí, možné způsoby využití uměleckých terapií a jejich vliv na psychiku osob z odlišného sociokulturního prostředí.

1.1 Vymezení uměleckých terapií

Vzhledem k obsahu výzkumného šetření, které využívá konkrétních aplikovaných lekcí uměleckých terapií pro nízkoprahové zařízení, je třeba vymežit pojem umělecké terapie. Alternativně se někdy hovoří o expresivní terapii, umělecko-kreativní terapii nebo expresivní intermodální terapii.

Expresivní intermodální terapie je způsob vedení terapie, který aplikuje v rámci terapeutického procesu dva a více expresivních prostředků pro jednoho klienta. (Knill a Levine in Kantor, 2016) Expresivní terapie (*expressive therapy*) je dle Malchiodi (2004) definována jako využití výtvarného umění, hudby, tance a pohybu, poezie nebo kreativního psaní, hry a terapeutického písčoviště v kontextu psychoterapie, poradenství, rehabilitace a zdravotní péče. Obdobou je pak umělecko-kreativní terapie (*creative art therapy*), která též využívá výtvarného umění, hudby, tance a pohybu, poezie nebo kreativního psaní a divadla. Rozdíl je v tom, že umělecko-kreativní terapie je garantována certifikovanými terapeuty dle americké asociace *National Coalition of Creative Arts Therapies Associations (NCCATA)*.

Hlavním prvkem v expresivních a uměleckých terapiích je umělecká exprese, která se děje skrze specifické prostředky vyjádření pocitů a vztahů k lidem pomocí uměleckých médií. (Müller in Friedlová, Lečbych, 2015)

Malchiodi (2004) porovnává vyjadřování všech duševních pochodů při psychoterapiích s expresivní terapií, která dle jeho slov dokáže člověku pomoci vyjádřit mnohem více. Expresivní terapie není pouze složkou nonverbální komunikace. Expresivní terapie obsahuje i verbální složku, která je součástí každého terapeutického procesu. Nonverbální a verbální terapie se mohou doplňovat a kombinovat v rámci tzv. „integrativního přístupu“. Nicméně pro osoby se specifickými potřebami typu ztráty některé z funkcí komunikačních orgánů nebo třeba pro

děti, jež kvůli traumatu nedokážou vyjádřit svoje pocity, jsou umělecké terapie a vyjádření skrze kresbu, pohyb nebo hudbu užitečné a efektivní.

Umění se ve světě používá v rámci terapie dvěma způsoby. Jedním je přímo umění jako terapie (*Art as therapy*). Tento přístup spadá do expresivních terapií. Druhým je umění v terapii (*Art in therapy*). Umění v terapii je přístup využívaný v mnoha psychoterapeutických směrech, jako např. v kognitivně-behaviorální nebo hlubinné psychoterapii. Dle Müllera (in Friedlová, Lečbych, 2015) je využíváno prvků konkrétního média jako prostředku k vyvolání žádoucích změn v terapii. Na základě toho, o které médium se jedná, můžeme expresivní terapie využívat v muzikoterapii, dramaterapii, teatroterapii, biblioterapii, arteterapii v užším slova smyslu a v tanečně pohybové terapii. Autorka bakalářské práce je toho názoru, že pro zvolený výzkumný vzorek a typ klientů je mnohem častější využití umění v terapii nebo v sociální práci. Jelikož je cílová skupina velmi proměnlivá a temperamentní (viz kapitola Specifika romských dětí) a jelikož není tak snadné pracovat s klientem s pomocí expresivních terapií, využívá se v práci s nimi uměleckých prvků. V kontextu cíle výzkumu a hledání možností aplikace uměleckých a expresivních terapií je potom hlavním ukazatelem konkrétní praxe.

Tato práce se zaměřuje na specifickou cílovou skupinu výzkumu, a to děti z romských rodin. Romská menšina má svá specifika (viz kapitola 2), což má vliv na jejich uměleckou expresi. Tvořivost a kreativita jako projev lidského nitra pozitivně ovlivňují lidskou psychiku.

Polínek (2016) má za to, že schopnost tvořit je projev zdravé psychiky a plně integrované osobnosti. Také říká, že tvořivost přispívá k vývoji osobnosti a může fungovat jako prevence rizikového chování u dětí se specifickými potřebami. Tvořivost v podobě nadání a tvořivost jako naplňování základní potřeby sebeaktualizace je podle Maslowa (in Polínek, 2016) projevem dětského spontánního chování. I proto jsou umělecké terapie prevencí rizikového chování.

Kreativita a umělecká exprese člověka je esenciální součástí vývoje lidského ducha. Jak tvrdí McKniff (2003), kreativita je tu pro každého a nachází se všude v lidském životě. Pokaždé se týká jistého sdílení s ostatními. Zároveň, dle jeho slov, potřebujeme druhé lidi k tomu, abychom si uvědomili, jaký máme umělecký potenciál k tvorbě. Umění je zároveň velmi sociální záležitost, která dle Evan Imber Black (in Serlin, 1992) reflektuje mezikulturní rozdíly a buduje komunitu. Jejimi slovy dokonce odráží změny v sociálním prostředí, ovlivňuje je a díky své politické stránce může i pomáhat v různých konfliktech mezi lidmi. Pro děti z romských rodin

je umělecká exprese běžná a denní záležitost, ne-li přirozenost, která jim pomáhá s vyjadřováním sebe sama (viz kapitola 2.3). Dle autorky se proto možnost využívat umělecké terapie pro romské děti nabízí zcela přirozeně a logicky.

1.2 Arteterapie

Pojem arteterapie je široký pojem, který se používá pro léčbu uměním a spadá do něj léčba hudbou, poezií, divadlem, tancem a výtvarným uměním. (Šicková-Fabrici, 2002) Nicméně v užším slova smyslu je arteterapie léčba pouze výtvarným uměním. Výzkumné šetření práce se zabývá zkoumáním možností využití uměleckých terapií v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež (NZDM). Autorka si vybrala tři nejlépe aplikovatelné typy uměleckých terapií pro konkrétní skupinu romských dětí.

První vybranou je arteterapie v užším slova smyslu, která je velmi snadno aplikovatelná v sociální oblasti.

Již název napovídá, že tato metoda působí na člověka spíše terapeuticky, nicméně dle Zichy se využívají i prvky speciálně-pedagogické. Jeho slovy je tedy arteterapie: „*Záměrné upravení narušené činnosti organismu takovými psychologickými a speciálně-pedagogickými prvky, které jsou imanentní umělecké činnosti nebo procesu umělecké tvorby.*” (Zicha in Šicková-Fabrici, 2002, s.60) Důležité je slovo proces, kdy na člověka výtvarné umění působí nejen v podobě výsledku a artefaktu, který klient vytvoří, ale i během samotného tvoření. Podle Hanuse (in Šicková-Fabrici, 2002) je totiž arteterapie cílený terapeutický proces, který řídí vyškolený arteterapeut, a to buď individuálně, nebo skupinově.

V kontextu práce je třeba odlišit využití výtvarného umění v terapii a ve výchově. Někteří autoři uvádějí hlavní rozdíl mezi arteterapií, artefiletikou a psychoterapií. Slavík (in Šicková-Fabrici, 2002) tvrdí, že v arteterapii jde o umění jako základní komunikační kanál mezi terapeutem a klientem, kdežto u psychoterapie mohou být zařazeny artetechniky cíleně. Hlavní komunikace však probíhá verbálně. Arteterapie je především proces zaměřený na sebevyjádření, kreativitu a rozvíjení osobnosti. Účelem tohoto procesu je odstranění nebo zmírnění symptomů nemoci nebo těžkostí v životě člověka. Doc. Jan Slavík se v Česku zasloužil o propojení arteterapie a výtvarné výchovy a vznikl tak nový přístup, který se nazývá artefiletika. Artefiletika se zabývá výchovou v podobě výtvarné činnosti. Cíle a prostředky výchovy a psychoterapie

se překrývají. Oba přístupy jsou cestou k sebepoznávání a spění do stavu plnohodnotné lidské existence. Co se týče jedinců se speciálními potřebami, jsou cíle arteterapie blízké cílům speciální pedagogiky. Hlavním cílem zůstává integrace a včleňování těchto jedinců do společnosti. Dle Šickové-Fabrici (2002) se rozlišují dva typy integrace – osobní a sociální. Na osobní rovině se pomocí výtvarné činnosti rozvíjejí psychických procesy v dané osobnosti. Jedná se zejména o procesy psychomotorické, emoční nebo senzorní a kognitivní. Na sociální rovině probíhá začleňování osoby se specifickými potřebami do společnosti. Autorka v knize uvádí jednotlivé složky osobnosti, které jsou arteterapií podporovány. U dětí je to intelektuální růst rozvíjený zobrazováním detailů v kresbě a reflektováním svého vlastního okolí do tvořivého procesu. Šicková-Fabrici (2002) zmiňuje i estetický růst související s růstem kreativity, kterou dítě nalézá až po objevování originálních tvarů. Dále rozvádí integraci sociální, již lze připsat i jiným typům umění. Jakékoliv umělecké dílo totiž dokáže sjednocovat a stmelovat lidi, pokud sdílejí něco lidského.

1.3 Tanečně-pohybová terapie

Pro účely výzkumu je další vybranou uměleckou terapií tanečně-pohybová terapie. Dle Americké asociace tanečně-pohybové terapie je tato terapie definována: „*Psychoterapeutické užití pohybu v procesu, který podporuje emoční, sociální, kognitivní a fyzickou integraci jedince*“. (American Dance Therapy Association, 2020, [online]) Ve Velké Británii se můžeme setkat s pojetím velmi podobným, kdy součástí procesu je integrace na emoční, kognitivní, fyzické a sociální úrovni. (Meekums in Zedková, 2012) Obě definice obsahují hlavní účinky tanečně-pohybové terapie, ale jedna používá termín pohyb a druhá pohyb a tanec. Jak píše Zedková (2012), slovo tanec vyjadřuje veškeré neverbální projevy jedince v podobě pohybových akcí. Tanec odráží jeho momentální prožívání a zkušenosti. Neverbální pohybové akce nám o člověku leccos sdělí, nicméně v tanečně-pohybové terapii se vědomě využívá jak pozorování, tak verbálního popisu pohybu. Někteří terapeuti se ale dle Capella (in Zedková, 2012) vyhýbají slovu tanec, protože jej pokládají za nedostatečně objektivní. Raději volí termíny typu „pohybová terapie“. Jiní autoři používají výraz „taneční terapie“, aby zdůraznili, že tanec je hlavní kreativní zdroj v terapeutickém procesu. Všechny zmíněné definice vyjadřují důležitost propojení emocí a neverbálního vyjadřování s pohybem lidského těla. Jde tedy o expresivní vyjadřování a expresivní terapeutický postup. Tímto vymezením se zabývá Čížková v knize Speciální

psychoterapie, kde popisuje externí projevy úzkosti a strachu. Expresivní terapeutické postupy, a tudíž tanečně-pohybová terapie jako taková, umožňují zvládat tyto emoce. Čížková (2005) zdůrazňuje význam přítomného okamžiku a vnímání přítomnosti a poznávání svého těla a vjemů. Důležité je i přesné pojmenování, kdy pomocí integrace nevědomých obsahů dokáže klient verbálně pojmenovat svoje vnitřní pochody. Rozvojem pohybového repertoáru tak klient rozvíjí sebejistotu, spontaneitu a přizpůsobivost.

Asociace taneční terapie vznikaly i jinde v Evropě, zejména díky francouzské iniciativě. Angažovali se také terapeuti z Itálie, Belgie a Řecka. Ti definují taneční terapii jako psychoterapeutickou aktivitu, jež pomáhá znovu nalézat radost z funkční činnosti (pravidelný pohyb a uvědomování svého těla vede k pocitům radosti a zdraví), jednotu tělesna a duševna (pohyb uvolňuje a probouzí emoce, dochází k synchronizaci těla a psychiky), pozitivní sebepřijetí (na základě zkušenosti s okolím si člověk vytvoří subjektivní sebeobraz svého těla, tanec pomáhá upravit jakýkoliv pokřivený pohled na fyzické tělo a pracuje se sebehodnotou), autonomii (pocit vlastní identity, osamostatnění a sebepřijetí, vlastní gesta a postoje), tělesnou symboliku (tanec jako řeč těla a symbolické vyjádření přání, obav tužeb, potřeb atp.) a sublimaci (snaha vytvořit umělecké dílo a zdůraznit krásu těla vycházející z autenticity a opravdovosti pohybů). (Dosedlová, 2012)

Tanečně-pohybová terapie může být využívána v různých typech zařízení a uplatňována jako primární prevence a rozvoj osobnosti, jako léčebná metoda nebo jako terciární prevence. Cílem je udržovat péči, případně léčbu, pomocí pravidelných lekcí. V oblasti rozvoje osobnosti a primární prevence není hlavním cílem léčba, ale spíše podpora zdravého životního stylu. Nicméně se principy a metody tanečně-pohybové terapie používají úplně stejně jako v léčebné metodě. Tanec a pohyb se uplatňují i v kreativních odvětvích, která se zaměřují na rozvoj osobnosti (např. herectví). Někdy se tanec a pohyb hodí i jako podpůrná aktivita. S tím je spojen termín terapie tancem, který bude popsán v další podkapitole. V terapii tancem není cílem dosáhnout progresu v léčbě, nýbrž využít léčebné účinky tance a pohybu. Tím se napomáhá odbourávání stresu a podporuje skupinová dynamika. Toto se zpravidla týká osob, které mají potíže s verbalizací nebo mají sklony k větší racionalizaci a intelektualizaci (jakožto obranného mechanismu). Jde například o lidi, kteří mají problém rozpoznávat své pocity, psychosomatické klienty, autisty, schizofreniky nebo klienty s narušeným obrazem těla.

Pro využití tanečně-pohybové terapie jako léčebného prostředku se rozlišuje několik specifických cílů. Pokud se jí však využívá v oblasti rozvoje osobnosti a v primární prevenci není

dle Zedkové (2012) léčba hlavním cílem. Jde spíše o uvolnění těla, uvolnění kreativity, sebe-poznávání, zlepšování vztahů apod. Zde je nutné si uvědomit, že lekce terapeutického tance jsou velmi podobné lekcím tance a herectví. Rozdíl je v tom, že lekce tanečně-pohybové terapie vedeny profesionálním terapeutem. Terapeuti cíleně využívají specifické principy a metody tanečně-pohybové terapie. Dle Čížkové (2005) si tanečně-pohybová terapie klade tyto cíle: „*Emoční a fyzická integrace jedince, vědomí těla a jeho vztahu k prostoru, realistické vnímání své vnitřní představy o těle, akceptace a bezpečný způsob zvládnání napětí v těle, úzkostí, stresu a potlačované energie, schopnost identifikovat a vyjadřovat své pocity bezpečným a přijatelným způsobem, obohacení pohybového repertoáru a pomoc při kontrole impulsivního chování.*“ (Čížková, 2005, s.36) Cíle popisuje i autorka T. Schoopová (in Čížková, 2005). Tato autorka uvádí například tyto cíle: snaha o ustanovení vztahu mezi myšlením a tělem, vnímání vlastního fyzického těla jako součást prostoru a vlastního okolí, zvýšení sebevědomí a pocit sebejistoty a celistvosti.

Autorka v práci záměrně uvádí i terapii tancem, kterou zvolila jako lekci pro výzkumné šetření. Tanečně-pohybovou terapii vymezuje z důvodu odlišení od terapie tancem. Smyslem je poukázat na možné účinky umělecké terapie na zvolenou cílovou skupinu.

Rozdíl terapeutického tance a tanečně-pohybové terapie je zpravidla v cílech. Zatímco tanečně-pohybová terapie využívá pohyb a tanec jako hlavní psychologický prostředek s cílem náhledu, sebevědomění a rekonstrukci stereotypů, terapeutický tanec dle Dosedlové (2012) využívá spíše pozitivních účinků tance. Hlavním cílem je pohyb; změny v prožívání, myšlení a chování jsou spíše přidruženým efektem. Pozitivní účinky se projevují i bez zásahu lektora a kolektivní reflexe. Jde například o břišní tance, africké tance nebo choreografie se specifickou klientelou. Terapie tancem je z principu podpůrnou terapií, protože poskytuje příjemnou atmosféru a aktivizuje důvěru ve vlastní síly. Podpůrné prostředí vytvořené terapeutickým tancem může pomáhat i dospívající mládeži. Dosedlová (2012) klade důraz na vytvoření podpůrného prostředí během lekcí, jelikož děti, které mají problém zvládat školní učivo, mohou vykazovat oslabenou schopnost držet rovnováhu a koordinaci pohybů a mít poruchy percepce a pokřivený tělesný sebeobraz. Během tance, který se zaměřuje na tyto nedostatky, mohou tyto děti zažívat radost z úspěchu a upevnit tak rozvíjenou dovednost. Terapie tancem je výrazně účinná právě díky vytvoření prostředí pro získávání sebevědomí a zažívání pozitivních účinků tance a rytmu.

1.4 Dramaterapie

Jako třetí zvolenou uměleckou terapii autorka vymezuje obor dramaterapie. Ve svém výzkumu zdůvodňuje její účinnost.

Dramaterapie jako obor vznikla ve Spojených státech amerických a Velké Británii. Nejpoužívanější definice dramaterapie zahrnují snahu o dosažení symptomatické úlevy v sociální, psychické i fyzické rovině. *The British Association for Dramatherapists* (in Valenta, 2011) uvádí dokonce i konkrétně snahu zmírnit mentální onemocnění nebo psychické problémy pomocí verbálního i nonverbálního symbolického vyjadřování. Americké pojetí dramaterapie například podle Landyho (in Valenta, 2011) sleduje dosahování symptomatické úlevy a osobního růstu v oblasti duševní a fyzické s použitím divadelních postupů. Dramaterapie je v České republice definována jako „*léčebně-výchovná (terapeuticko-formativní) disciplína, v níž převažují skupinové aktivity využívající ve skupinové dynamice divadelních a dramatických prostředků k dosažení symptomatické úlevy, ke zmírnění důsledků psychických poruch i sociálních problémů a k dosažení personálně sociálního růstu a integrace osobnosti*“. (Valenta, 2011, s. 23) Cílem dramaterapie je léčba. Terapie a umělecká orientace je upozadována a není důležitá. Dramaterapie se neúčastí diváci narozdíl od příbuzného oboru teatroterapie. (Růžička, Polínek, 2013) Dle Majzlanové (1992) je hlavním cílem dramaterapie rozvoj lidské osobnosti skrze zkušenost projevenou při objevování a odkrývání. Tato zkušenost může potom hrát velkou roli v přehodnocování a přeměně postojů člověka a v pozitivním působení na sociálně vyloučené členy společnosti. Toto se děje skrze spontaneitu a tvořivou aktivitu a zážitky umožňující proniknout do podstaty vztahů a komunikace. Proto si také dramaterapie klade za cíl rozvíjet kreativitu, fantazií a tvořivost. Součástí tohoto procesu je upevňování sebevědomí a sebevědomování, sebeovládání, výchova k zodpovědnosti za sebe sama a rozvoj empatie. Na tomto zacílení dramaterapie se shoduje většina autorů, včetně známé dramaterapeutky Sue Jennings. Ta uvádí další cíle dramaterapie jako procvičování životních sociálních zručností a soustředění se na osobní rozvoj a na to, co je v člověku zdravé. Dalším efektem je zvyšování odolnosti vůči stresu a zátěži, zvyšování frustrační tolerance, schopnost kooperace a vzájemná spolupráce mezi lidmi, harmonizace osobnosti a duševní rovnováhy. Je jasné, že cíle dramaterapie nebudou příliš odlišné od ostatních arteterapií, které si také kladou za cíl rozvoj osobnosti skrze umělecké vyjadřování. (Jennings in Majzlanová, 1992).

U dramaterapie je třeba mít stále na paměti, že vliv osvojování si rolí a interakce s ostatními ve skupině je zásadním faktorem při použití lekcí pro určitou klientelu. Někteří jedinci mají problémy v oblasti vztahů, sociální interakci nebo komunikaci. Proto je třeba říci, že dramaterapie je účinným oborem právě proto, že její účastníci vstupují do rolí a dramatické prostředky působí na celou skupinu. (Majzlanová, 1992) Odborně řečeno, uplatňuje se zde optimalizace interpersonální percepce, zvyšování sociální senzitivity, změna při vytváření nových postojů a při řešení konfliktů. Práce ve skupině využívající dramatických prostředků však nemusí být vždy dramaterapií. Pokud lekci vede lektor bez dramaterapeutického výcviku, anebo jsou cíle lekce jiné (výchovné nikoliv léčebné), hovoříme o výchovné nebo tvořivé dramatice. Tou se zabývá Valenta (2011), který popisuje tvořivou dramaturgiu jako formu dramatu orientovanou na vnitřní proces. Ten je skrze improvizaci, předvádění a hraní odrazem života a lidské zkušenosti. Princip hry či hraní ve tvořivé dramatice odsouvá do pozadí nejčastější metodu ve výchově osobnosti, tedy verbalizaci. Hraní se zaměřuje na emocionální, prožitkovou a činnostní složku existence. Jaroslav Balvín (2008) říká, že dramatické umění nejvíce ze všech metod modeluje lidskou existenci a situace ze života, a to i v dramatické činnosti během které divák nenalezne východiska řešení. Ve výchovné dramatice i v dramaterapii se často využívá modelování situací jako výchovné metody. Balvín (2008) spojuje dramaturgiu s etikou tím, že zprostředkuje vlastní autentické prožitky a pozorování. Ukazuje tím, jak mravnost působí na člověka. Cíle dramaterapie nejsou daleko od cílů výchovné nebo také tvořivé dramaturgie. Zakladatelka tvořivé dramaturgie v USA, Winifred Wardová, uvádí charakteristiku cílů úvodní větou: „*Co děti dělají, je pro ně mnohem významnější, než co vidí a slyší.*“ (Wardová in Machková, 1993, s.13) Tyto cíle jsou:

- dát příležitost ke kontrolovanému emocionálnímu vybití;
- poskytnout každému dítěti koridor pro sebevyjádření v umění;
- povzbuzovat a vest tvořivou obrazotvornost dítěte;
- dát mladým lidem příležitost vyvíjet se v sociálním porozumění a spolupráci;
- poskytnout dětem zkušenost samostatného myšlení a vyjadřování vlastních myšlenek beze strachu.

2 Specifika romských dětí

Tato kapitola je věnována popisu cílové skupiny. Z hlediska výzkumu, který je hlavním výstupem této bakalářské práce, je důležité si uvědomit, v čem jsou Romové specifičtí. Rešerše odborných pramenů ukázala, že v literatuře v zásadě chybí soustavné a ucelené zpracování tohoto tématu. V tomto zjištění se autorka shodla s názorem pracovníků Muzea romské kultury v Brně, s nimiž v této přípravné fázi své bakalářské práce spolupracovala.

Ve srovnání s většinovou populací mají Romové odlišnou mentalitu a hodnotový systém. Vystihnout specifický charakter romské menšiny, tedy popsat co možná nejobjektivněji romskou osobnost, není snadné. Navíc je třeba brát v úvahu současnou zvýšenou „ožehavost“ rasových a sociálních otázek.

Výrazným autorem zabývajícím se touto problematikou je Petr Bakalář, jenž ve své knize Psychologie Romů (Bakalář, 2004) vysvětluje, jaké jsou základní rysy romského charakteru. Bakalář uvádí několik hlavních archetypů romské mentality. Prvním je prožívání času a prostoru, jež je u této menšiny zaměřeno především na přítomnost. Vzhledem ke způsobu života, jakým Romové žili, se u nich hůře rozvinula prostorová zakotvenost a zvládání složitějších myšlenkových řetězců. Orientace na přítomnost je spojena s minimálním zájmem o blízkou budoucnost. „*Kočovník, a tím spíše štvanec, se snaží přežít, jeho budoucnost je nejistá. U Romů je pohled do budoucna silně potlačen, spíše neexistuje.*“ (Říčan in Bakalář 2004, s.79) Dalším rysem je preferování prožitku a nutnost ihned uspokojit svoje fyziologické a psychické potřeby, např. hlad nebo libido. (tamtéž) Důležitým archetypem romské mentality je zvnitřňování snu a neschopnost rozlišování mezi fikcí a realitou. Jinak řečeno, Romové se velmi silně identifikují se svými představami. To může být výhodou pro uměleckou tvorbu. V sociální komunikaci jsou Romové schopni výborně číst z nonverbálních projevů těla, skrze mimiku nebo haptiku. Romové jsou velmi empatičtí a v konkrétních situacích jednají značně emotivně. Tyto vlastnosti lze interpretovat jako negaci individualismu. To neznamená, že by se nechtěli v životě individuálně prosadit. Spíše nemají ambice k profesnímu růstu, který by je vyčlenil z komunity a z rodiny. To, že rodina znamená pro Romy mnoho, je všeobecně známo. (tamtéž)

Romové jsou temperamentní; typickým projevem jejich temperamentu je „cikánská hádavost“. Veškeré konflikty řeší výbušně, jejich projev je plný vulgarizmů a nadávek. Druhou stranou jejich temperamentu je citová spontánnost a intenzivní prožívání lásky a náklonosti. Při práci s romskými dětmi musíme počítat s jejich menší schopností koncentrace (pozornosti). Tento fakt je třeba zohlednit např. zařazením většího počtu přestávek, během kterých si mohou

zacvičit, zakřičet nebo zazpívat. Podle Říčana jsou romské děti „*bezprostřední, hlučné, hravé, mazlivé a přítulné, jsou agresivnější a rády vykládají o tom, co kdo z příbuzných vlastní.*“ (Říčán in Bakalář 2004, s.78) Zajímavá je otázka sebevědomí a pocitu vlastní hodnoty. Dle Žákové (in Bakalář, 2004) mají romské děti často nízké sebevědomí – myslí si, že ostatní děti jsou lepší než ony. Tento komplex mívají nejčastěji kvůli vzhledu.

Emotivitou romských dětí a charakteristikou prostředí, v němž tyto děti žijí, se zabývá Bartoňová (in Kaleja 2009), která upozorňuje na skutečnost, že romské děti žijí ve velkých rodinách, společně s mnoha příbuznými. Důsledkem takového životního stylu je malá snaha rodičů podporovat u dětí samostatnost a cílevědomost. Děti nemusejí o ničem důležitém rozhodovat samy. Bartoňová se zmiňuje také o smyslové stimulaci, kdy se svébytné zvyky v romských rodinách odrážejí v horším vývoji jemné motoriky a nezvládnutí základních hygienických návyků. V romské domácnosti běžně nenajdeme knížky nebo kreslicí potřeby. Normální jsou i velké rezervy v učení, špatná soustředěnost, pouze krátkodobá pozornost, pasivní příjem informací, absence motivace, potažmo absence radosti z řešení úkolů. Na druhé straně se romské děti vyznačují muzikálností, spontánností, estetickým cítěním a sportovním talentem. Problém je v tom, že děti nemají možnost tyto dobré vlastnosti rozvíjet. Nežijí naplno společenským životem, což je to dáno právě životním stylem rodiny. „*Romští rodiče nenavštěvují kulturní památky (muzea, hrady a zámky, divadla, kina apod.), sportovní zařízení a nezúčastňují se sportovních akcí či aktivit, kde by dítě mohlo získat povědomí a poznatky související s tímto 'společenským světem'.*“ (Kaleja, 2009, s.114)

2.1 Sociální znevýhodnění dětí z romských rodin

Pro upřesnění pozitivních vlivů uměleckých terapií pro zvolený výzkumný vzorek je třeba zmínit problematiku sociálního a sociokulturního znevýhodnění a sociální exkluzi. Sociokulturní znevýhodnění dle Kaleji (2015) zahrnuje jak sociální vyloučení (z pohledu sociálního sektoru), tak sociální znevýhodnění (v sektoru školství). Menšina, jakožto sociální skupina, je pak kvůli svým sociálním a kulturním odlišnostem upozadřována. Romské etnikum žije v uzavřeném homogenizovaném systému, řídicím se danými sociálními a životními strategiemi. (Radičová, Vašečka in Kaleja 2015)

Kaleja (2009) má dále zato, že hlavním problémem je odlišná mentalita komunity, existenční obtíže (např. v oblasti bydlení, hygieny apod.) nebo také vzdělávání, nezaměstnanost a životní styl. Menšina se často setkává a potýká s předsudky, rasismem, diskriminací a xenofobií. Romské děti se se sociálním znevýhodněním a exkluzí setkávají nejčastěji ve školním prostředí. (Kaleja, 2009)

Autorka knihy *Romská otázka* (Samková, 2011) hovoří o jisté podobě posttraumatické poruchy Romů, způsobené existencionální krizí v historii, sociálním vyloučením a stagnací jejich osobnostního rozvoje. Vzorce chování, které si Romové osvojili, jsou pak výsledkem různých stresujících faktorů. Tyto vzorce jim však zároveň pomáhají zachovat si duševní integritu a projevit se. Podle Samkové se jedná o paradox, jež má pro Romy též pozitivní význam – v tom, že sytí jejich psychické potřeby. Sociální práce pak tyto projevy pouze potlačuje nebo zakrývá, avšak neřeší hlubinnou příčinu sociálního vyloučení. Pro pochopení zmíněných vzorců byly použity rozličné a mnohdy velmi nápadité metody, nicméně žádná z nich, dle autorky, nepřinesla plné pochopení „romské duše“. Důležité je zaměřit se na psychologii Romů, a to především dětí z romských rodin. Pro každé dospívající dítě, a to nejen romské, hraje podstatnou roli vlastní identita a sebeuvědomování. Pro dítě z romské rodiny je toto hledání sebe sama navíc ovlivňováno nízkým sociálním statutem Romů. Samková (2011) tvrdí, že vlastní identita je pro Roma mnohem důležitější než sociální postavení a materiální zabezpečení. Z toho vyplývá, že pokud společnost nenabídne Romům věrohodnější sebestvrzovací znak, než jakým je sociálního status, nebudou mít Romové motivaci se z nízkého sociálního postavení vymanit.

V kontextu sociální exkluze romských dětí a mládeže je podle Samkové (2011) hlavní problém v oblasti sebevyjádření a uplatnění ve společnosti. Směrodatná je potřeba využívat vlastní schopnosti. Ta je u romských dětí často spojena se vzděláváním a následným uplatněním na pracovním trhu. „Ukázat, co umím“ je základním předpokladem společenského přijetí, akceptace. Samková (2011) je toho názoru, že hlavní příčinou, proč Romové nedosahují vyššího vzdělání, je skeptický postoj k titulování a společenské hierarchii. Romové nevěří, že by jim titul mohl zajistit vyšší plat a lepší společenské postavení. Romové jsou proto nedůvěřiví ke vzdělání; jsou přesvědčeni, že kvalitní vzdělanost a s ní spojená vyšší kvalifikace jim neusnadní přijetí do společnosti a nezmírní existenciální samotu. Nevzdělanost, potažmo omezené možnosti pracovního uplatnění, vedou k přemíře volného času. Přírozeným průvodním jevem této situace je nuda. Romové, pokud nemají práci (spíše muži) či se naplno nevěnují rodině (spíše ženy), se často nudí. V publikaci je nuda nahlížena jako specifický duševní stav. K nudě vede buď nechtěná, neoblíbená činnost, nebo překážky a zábrany při chtěné, oblíbené činnosti.

U Romů bývá možnost uplatnění podceňována. Setkává-li se původně motivovaný jedinec opakovaně s nedůvěrou, podceňováním a odmítáním, vede to postupně k jeho frustraci, jež může vyústit do depresí a neschopnosti zvládat běžné denní záležitosti. S tímto stavem související deficit intelektuálních podnětů může takového člověka dovést do jakéhosi „štronza“ lidské mysli, což je běžný psychopatologický jev. Je zajímavé, že v takové existenciální osamělosti se může rozvinout závislost na sounáležitosti v romské komunitě. (Samková, 2011)

Výzkumem vztahu mezi majoritní společností a Romy se své často kritizované knize Psychologie Romů zabýval Petr Bakalář (2004). Uvádí zde pozitivní a negativní vlastnosti menšiny, které vedou k jejímu sociálnímu vyloučení. Mezi ty negativní patří nepřizpůsobivost, agresivní chování a kriminalita, negativní pracovní návyky, zanedbaná hygiena, nepoctivost či hlučnost. Naopak menší váhu z vlastností Romů, které lze pokládat za pozitivní: soudržnost, umělecký talent, umění se radovat, lidská kvalita nebo péče o rodinu. Soužití minority s majoritou je v důsledku velmi komplikované. Výzkumy opakovaně potvrzují, že větší váhu mají negativní vlastnosti. Vztah Romů k sobě samým, a to platí zejména pro dospívající mládež, je znejišťován a deformován veřejnými předsudky. Tato „skupinová méněcennost“ byla dobře patrná např. na Slovensku po druhé světové válce; ve škole musely cikánské děti sedět v poslední lavici, v hospodách byl běžný oddělený stůl pro Romy. Charakteristický je začátek jedné romské pohádky: „*Kde bolo, tam bolo, cigáni vše bývali na koncu.*“ (Hübschmannová in Bakalář, 2004, s.125)

Řešením sociální exkluze dětí z romských rodin, s cílem začlenit tyto děti do vzdělávacího systému, se zabývá Zormanová (2015) ve svém odborném článku *Romské děti ze sociálně vyloučených lokalit předškolního věku a jejich příprava na školu*. Uvádí v něm možnosti předškolního vzdělávání Romů. Navrhuje zavádění různých řízených aktivit, jež v mnohém připomínají umělecko-terapeutické metody, jakými jsou „*rozhovor, didaktické hry, dramatizace, výtvarné, pracovní, pohybové a hudební činnosti.*“ (Metodický portál RVP.CZ, 2015, [online])

Další možnou cestou k integraci znevýhodněných skupin, jejímž cílem je mimo jiné zvyšování tolerance k menšinám a respektování jejich etnických specifíků, je tzv. multikulturní výchova. Dle Kaleji (2009) lze za multikulturní výchovu „*považovat proces vynaloženého úsilí, péče, edukace, resocializace, intervence a snahy o vytvoření porozumění, tolerance vycházející z řad Romů vůči skupinám, které spadají do otázky multikulturality, stejně tak vůči majoritní společnosti*“. (Kaleja, 2009, s. 109)

Dle Balvína (2008) vychází koncepce romské integrace z upevňování vlastní identity a kultury, jakož i z teze, že čím více se Rom bude cítit Romem, tím více získá sebevědomí svobodného a odpovědného občana. Společnost pak může k integraci přispět snahou neklást menšině do cesty překážky, nýbrž naopak snahou podporovat její emancipaci. Emancipace však musí vycházet od Romů samotných. U romských dětí může rozhodování v konkrétních životních situacích ovlivnit škola, případně sociální služby (např. NZDM).

2.2 Specifika potřeb romské menšiny

Jedním z výstupů předložené práce je zjištění, že kreativní projev Romů souvisí s jejich lidskými potřebami. Z tohoto důvodu autorka zařadila do teoretického úvodu kapitolu, v níž shrnuje nejdůležitější známé poznatky týkající se potřeb dětí z romských rodin. Maslow (in Polínek, 2016) tyto potřeby systematizuje do kategorií identifikace (seberealizace), úcta, sounáležitost, láska, bezpečí, potřeba uznání a sociální prestiž.

Romští mladí lidé se již od dětství identifikují s faktem, že jsou Romové. Dle Samkové (2013) je důležitá otázka, co dělá Roma Romem. Majoritní společnost v nejistotě vlastní sebei-identifikace často vyjadřuje protiromské postoje proto, že sám člen majority vyšel ze sociálně slabšího prostředí, a není tudíž spokojený v práci nebo dostatečně neuplatňuje své vlastní schopnosti. Romové jsou mnohdy toho názoru, že postavení Roma je z jakési osudové nutnosti vždy špatné – ať je Rom nevzdělaný či vzdělaný, ať je nezaměstnaný či zaměstnaný, ať je chudý či bohatý. Stejně tak identifikace s vlastní národností může být u Romů negativně zbarvená. Romové jsou na svůj národ hrdí, což vede k arogantnímu povyšování se nad jinými národnostmi, a to na základě stejných argumentů, které s nelibostí slyší od svého neromského okolí. Zde se může uplatňovat jistý kompenzační mechanismus. (Říčan in Bakalář, 2004) V praxi, např. při kontaktní práci v nízkoprahových zařízeních, je pak možné sledovat, jak se romské děti s oblibou identifikují se známými umělci, slavnými osobnostmi nebo rapery romského původu. Potřebu úcty a prestiže pak v romské problematice musíme oddělit. Získávání sociální prestiže pomocí majetku nebo sociálního statusu, které bývají v majoritní společnosti zdrojem úcty, nehrají v romské psychice a v romském myšlení podstatnou roli. Neplatí tedy, například, že když si Rom pořídí drahé auto nebo lepší bydlení, tak je ve společnosti více vážen. Dle Romů má větší úctu ten, kdo „správně“ žil v souladu s tradicemi uvnitř romské komunity. „*I velmi*

chudý Rom může požívat úcty.“ (Samková, 2011, s. 65) Silná je potřeba sounáležitosti, příslušnost k romské komunitě. Na druhé straně porušení tradic nebo nepsaných pravidel může vést k vyloučení, byť třeba dočasně, jedince z komunity. Důvody pro tyto postoje a zvyklosti jsou zřejmě historické. Romové věří, že porušení romských tradic je důsledkem „tlaku osudu“, což je synonymum pro tlak majoritní společnosti. Pokud jde o potřebu dítěte udělat rodičům radost, je patrný rozdíl mezi romskými a neromskými dětmi: romské dítě dělá rodičům radost už tím, že je. Takto bezpodmínečné přijetí nedokáže oslabit ani problematické jednání člena komunity, včetně těch, kdo se vrátili z vězení. Druhou stranou téže mince však bývá jistý alibismus, jako možnost vymluvit se na osud či malá snaha zapojit se do majoritní společnosti. Vždyť takový jedinec už patří do své komunity, která jej bezvýhradně přijímá. (Samková, 2011) S tím souvisí potřeba lásky a bezpečí. Láska ve vztazích Romů je velké téma. Zde platí rozlišení mezi láskou, která usiluje o růst osobnosti milované osoby, a láskou, jejíž podstatou je deficit v naplňování vlastních potřeb. (Yalom in Samková, 2011) Často se o cikánské lásce mluví jako o té pravé a romantické. Častější jsou však prozaické důvody pro udržování vztahů, typicky jde o materiální zabezpečení. Vztahy plní též funkci bezpečného zázemí. Tento důvod vychází z dlouhodobého utlačování, z pocitu ohrožení ze strany majority.

2.3 Tvořivost Romského etnika

Tvořivost se dle Polínka (2016) spolupodílí na integraci zdravé a celistvé osobnosti jedince v rámci naplňování základních psychických potřeb sebeaktualizace. Autorka předložené bakalářské práce se ztotožňuje se závěry Kulky (in Polínek 2008), že většina Romů má přirozeně, tak říkajíc „od přírody“, vlastnosti kreativních osobností (viz kapitola specifika romských dětí). Mezi tyto vlastnosti řadí Kulka průbojnost, činorodost, snivost, fantazii, otevřenost, proměnlivost, zaujatost nebo duševní bohatství. O umělecké tvořivé duši Romů píše Říčan (2000), který vyzdvihuje důležitost hudby a tance pro Romy a jejich kulturu. Hudba a tanec obohacují jejich životy a jsou oporou pro jejich identitu. Říčan na jedné straně připouští, že vzhledem k dlouhodobému působení na královských dvorech mohou mít Romové nadání vrozeno, na druhé straně nepopírá, že mohlo být i získáno a vypěstováno. Romské děti jsou od malička vychovávány a vedeny ke svobodnému projevu svých pocitů. Věrohodnou ukázkou romského nadání a smyslu pro tvorbu je např. festival Khamoro (Khamoro, 2022, [online]).

Romové a výtvarné umění

Dle Horváthové (in Kaleja, 2009) je dnes všeobecně přijímáno, že Romové jsou velmi vnímavé a citově exponované etnikum. Souvisí to s těžkým životem menšiny na okraji společnosti. Jejich adaptace a schopnost intenzivně prožívat přítomnost posunula jejich práh vnímavosti. Romové jsou umělecky nejčastěji spojováni s hudbou, nicméně naléhavé myšlenky a uvolnění psychického přetlaku dokážou díky své vysoké obrazotvornosti projevit i ve výtvarném umění.

Výtvarné cítění Romů je spíše novější fenomén, nicméně dají se vysledovat i historické kořeny. Ty sahají až do dob, kdy kočovní Romové žili v těsném spojení s přírodou, což rozvíjelo jejich manuální zručnost (šikovnost). V řemeslné činnosti patřily mezi hlavní užívané materiály hlína, dřevo, proutí a kovy. Vyráběly se obřadní poháry, mince, zvonky, kotle, řetězy a šperky. Kupříkladu umělecky zdobený pohár s řetězem a mincemi patřil mezi symboly moci vůdce romské skupiny a nosil se připevněný na vestě. (Horváthová in Kaleja, 2009) Další forma výtvarné exprese Romů byla ve formě zdobení osad a obydlí. Své skromné příbytky si zdobili zvenku i zevnitř barvami a výtvarnými motivy dle vlastní fantazie. Výzdobu obydlí měly zpravidla na starosti ženy. Barvy nanášely buď s pomocí štětců, nebo namáčeli do barev holé ruce. Nechyběly ani květiny nebo ručně vyrobené lepenkové šablony. Záliba ve výrazných barvách je Romům velmi blízká; zdobí tak dodnes své interiéry. Romské ženy také věnovaly šití a výrobě oděvů a ozdob.

V roce 1997 uspořádalo Muzeum romské kultury výstavu děl třinácti amatérských výtvarníků s názvem Svět očima Romů (MRK, 2022, [online]). Tato výstava vzbudila zájem nejen proto, že upozornila na schopnost Romů výtvarně tvořit, ale též proto, že ukázala, jak důležitá jsou pro Romy seberealizace, relaxace a dobrý pocit z vlastního díla. Amatérská výtvarná tvorba přinesla nové techniky. Příkladem může být přístup Rudolfa Dzurka, který se živil jako soustružník, dělník a zedník, a umění se věnoval ve svém volném čase. Jeho tvorba v podobě lepení barvené skleněné drti na skleněný podklad patří mezi nejlepší naivní výtvarnou tvorbu v naší zemi. (Horváthová in Kaleja, 2009) Dále lze připomenout dílo srbského romského malíře Zorana Tairoviće, jehož výstava se konala v Praze v rámci festivalu Khamoro 2021.

O výtvarných projevech romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit píše Horváthová (in Kaleja, 2009) a tvrdí, že v romských rodinách, které se potýkají s existenčními problémy, se výtvarným schopnostem dětí nevěnuje pozornost. Nadané děti nemají možnost svůj talent rozpoznat a rozvíjet. Tyto romské děti však mohou excelovat ve škole, v hodinách výtvarné výchovy. Toto se děje často u dětí, které neprospívají v základních předmětech typu čtení, psaní

či počítání. Známy je učitel výtvarné výchovy Ján Sajko z romské základní školy v Jarovnici, který soustavně podporuje výtvarně nadané děti z romských rodin. (Český rozhlas, 2018, [online])

Romové a hudba

Hudební vyjadřování Romů je ze všech uměleckých projevů tohoto etnika nahlíženo jako nejvíce přirozené. Z hlediska průměrného posluchače může být romská hudba vnímána jako jednotvárná. Je často spojována s cimbálovkou nebo „zábavovou hudbou“. (Ševčíková in Kaleja, 2009) Posoudit její estetičnost je relativně obtížné. Dle Ševčíkové (in Kaleja, 2009), která se věnuje popisu romské hudební kultury a hudebně pedagogické přípravě budoucích učitelů pro práci s romskými dětmi, nelze hudbu nahlížet pouze v sociokulturním kontextu. Rozhoduje nejen estetický prožitek posluchače, ale i podání interpreta. Proto se také romská hudba a hudební cítění Romů nedá naučit, a to ani při výborných instrumentálních a vokálních dovednostech člověka. Je to právě díky jejich osobitému způsobu života, tradičním mravním normám a způsobu komunikace. Některé znaky se dají považovat za normu, která může být narušována individualizmem jedince. Těmito znaky mohou být romantické a romantizující prvky, subjektivita, nepravidelnost a vzpurnost. (Ševčíková in Kaleja, 2009) Příležitostí provozování romské hudby jsou často rodinné slavnosti. Typické je přidávání slok do písní a specifický způsob hraní. Romští muzikanti se rádi přizpůsobují publiku. Hrají s emoční vznětlivostí, horkokrevností a vášnivostí. Při těchto slavnostech je pak běžné, že hudebníci interagují s ostatními a často se v hraní a zpěvu střídají. Většina romských písní je prakticky nedohledatelná, protože Romové nepoužívají tradiční notové ani textové zápisy.

Romové a divadlo

Spojení mluveného slova s hudbou a tancem neboli syntetické divadlo je forma divadelního vyjádření, která se vyvinula u kočovných divadelních společností. Romové jsou přirozeně talentovaní pro divadlo. To platí nejen pro činohru, ale též pro akrobacii. Divadelní nadání se uplatňovalo u kočovného divadla a v cirkusech. Známe je účinkování Romů v cirkusu Berousek. Tento talent mají možnost uplatňovat dodnes. Pravidelně se angažují ve světových cirkusech jako akrobati, artisti nebo krotitelé zvířat. Romové zanechali svou stopu též v českém loutkářství, například v rodině Matěje Kopeckého. (Romové v České republice, 2022, [online])

V současné době působí i čistě romská divadla, jako například divadlo The Roma Theatre Pralipe v Makedonii (Theater an der Ruhr, 2022, [online]), Teatr Romen v Moskvě (Teatr Romen, Moscow's Romen theatre, 2022, [online]) nebo divadlo Romathan v Košicích na Slovensku (Romathan, Romano teatro, 2022, [online]). Romskou tematikou se zabývají i neromské divadelní soubory, jako například pražské divadlo Bez zábradlí s muzikálem Cikáni jdou do nebe. Reakcí na tento muzikál je představení Gádžové jdou do nebe současného uměleckého souboru Husa na Provázku v Brně v režii Jiřího Havelky (Divadlo Husa na provázku, 2022, [online]). Pozornost vzbudila též divadelní pohádka Jablka mládí inspirována knihou Romských pohádek od Mileny Hübschmannové. Dalším příkladem rosmké divadelní tvorby může být inscenace pohádky O zlatém Sidorovi (Pal o Somnakuno Sidoris), ve které se vypráví historickém vyhnání Romů z území Indie. Tuto inscenaci nastudovalo Ústecké Činoherní studio na motivy pohádky Františka Demetera. (Romové v České republice, 2022, [online])

3 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou dle Čechovského (in Klíma a kol., 2008) poměrně novou institucí. První NZDM byla v České republice zakládána v devadesátých letech minulého století. Dříve však existovala terénní sociální práce pod záštitou tzv. sociálního asistenta. Tato služba probíhala v rámci programů sociální prevence a kriminality. Pracovník chodil za dětmi a mladistvými žijícími rizikovým způsobem života do jejich přirozeného prostředí. Díky grantům začala na konci devadesátých let vznikat občanská sdružení disponující prostory, kde se daná cílová skupina mohla scházet. (Čechovský in Klíma a kol., 2008) Rozvoj těchto zařízení výrazně ovlivnila nově vzniklá Česká asociace streetwork, která začala vzdělávat i pracovníky nízkoprahových zařízení. Byly vytvořeny a schváleny standardy pro NZDM, které umožnily definovat tento typ služby v zákonu o sociálních službách. I přesto, že tato služba má přesah i do jiných oblastí, jako jsou volnočasové aktivity, či výchova ke zdraví, hovoříme zde o službě nabízející sociální prevenci (Racek, Herzog in Klíma a kol., 2008). Hlavní cíl činnosti NZDM je dle zákona o sociálních službách shodný s cílem služeb sociální prevence. Cílem obou je „*napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.*“ (Zákony pro lidi, 2022, [online]) Další funkcí nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je zlepšovat kvalitu života dětí a mládeže od 6 do 26 let a pomáhat jim orientovat se v jejich sociálním prostředí. Dle paragrafu §62 Zákona o sociálních službách tato služba obsahuje „*výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.*“ (Zákony pro lidi, 2022, [online])

Na slovo nízkoprahovost se dá nahlížet různými způsoby. Dle Jedličky (2004) je otázkou výše „prahu“, který musí klient při vstupu do služby překročit. Pro osoby, které takovato zařízení navštěvují může být obtížné se sociálně začlenit a jednat s institucemi.

Pro dospívající děti je téma hledání vlastní identity obtížné samo o sobě. V tomto kontextu je pro danou cílovou skupinu překročení takového prahu nesnadné.

Klíma (2008) uvádí, že nejsrozumitelnější je vymezit tuto službu z hlediska jejích cílů. Pokud vycházíme ze zájmů a potřeb společnosti, pak je cílem „*zabránit rizikovým formám chování či dokonce odstranit ohrožující společenství*“. (Klíma a kol., 2008, s. 14) Dle dalších autorů (Racek, Herzog in Klíma a kol., 2008) zabývajících se ve stejném sborníku fenoménem nízkoprahových zařízení je cílová skupina značně specifická. To je dáno zvýšeným rizikem

konfliktních společenských situací jako je rasismus, domácí násilí, záškoláctví, útoky z domova, zneužívání návykových látek nebo pohlavní zneužívání. Dále do zařízení mohou docházet děti, které nedokážou řešit obtížné životní situace vlastními silami. Jde zpravidla o rozvod rodičů, rozpadlou rodinu, selhávání ve škole, problémy s volbou školy nebo povolání. Formu a obsah práce v těchto zařízeních ovlivňuje: věk dětí, odkud děti docházejí (ubytovny), vyhraněný životní styl, subkultury („skejťák) či způsob trávení volného času. Často jde o děti, které se nechtějí zapojovat do standardních volnočasových aktivit, zájmových a mimoškolních kroužků. (Racek, Herzog in Klíma a kol., 2008)

Další způsob, jak řešit nízkoprahovost je zabývat se příčinami sociálně-patologických jevů a chování jedinců, kteří do zařízení docházejí. Nízkoprahové služby pak musíme sledovat ve dvou souběžných a zároveň navzájem se prolínajících liniích. První linie je spojena s prevencí a snahou o změnu deviantního či rizikového chování. Druhá linie usiluje o změnu definice tohoto chování. Je společensky žádoucí pokoušet se o změnu přístupu k dětem, které jsou „nálepkovány“ jako extremisté, devianti či narušitelé pořádku. (Klíma a kol., 2008) Pokud jde o první linii služby, je třeba zdůraznit, že jde především o zájmy a potřeby těchto dětí.

V kontaktní práci v NZDM má poněkud jiné cíle. Pracovníci se tolik nefixují na odlišnosti klientů. Slovo diskriminace je jim cizí. Jsou zastánci antropologického přístupu, který dle autorů „*zjemňuje hodnotící postoj majoritní společnosti k odlišnostem subkulturního sociálního světa a ke způsobu, jakým někteří lidé uspokojují své potřeby a zájmy*“. (Klíma a kol., 2008, s. 15) Zároveň lze říci, že pracovníci nízkoprahových zařízení chrání klienty před možnými následky jejich chování a konfliktů se společností. Nízkoprahová práce snižuje riziko výskytu sociálně-patologických jevů a napomáhá řešení v konfliktních situacích.

3.1 Sociální služba a přístupy v NZDM

Tuto podkapitolu zařadila autorka proto, aby upozornila na možnost využívání uměleckých terapií v rámci přístupu užívaných v sociálních službách.

Dle Národní asociace sociálních pracovníků je sociální práce definována jako „*profesionální aktivita zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta (jedince, skupiny či komunity) a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl*“. (Payne in Klíma a kol., 2008, s. 76) Smyslem sociální práce je nalézání souladu mezi potřebami jedince

a prostředím (rodina, škola, komunita) a také naplňování životních rolí jedince ve společnosti. (Janebová in Klíma a kol., 2008) Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou zařízením sociálních služeb, ve kterém se realizuje sociální práce.

Terapeutické přístupy v nízkoprahových zařízeních jsou zpravidla nahrazeny sociálním poradenstvím a obecně kontaktní prací, která má vliv na psychosociální vývoj dětí a mládeže. Základy kontaktní práce tvoří pak výchovné, vzdělávací a aktivizační služby. Tento přístup má pomáhat klientům řešit jejich problémy a uspokojovat potřeby nerizikově. Jedlička (2004) uvažuje též o psychosociálním rozměru problematiky dětí a mládeže. Společnost se k ohroženým jedincům často chová dehonestujícím způsobem. Dle Jedličky (2004) mají mladí lidé potřebu mají potřebu stavět svoje ideály do opozice k názorům dospělých. Vycházejí přitom ze své krátké životní zkušenosti a toho, co běžně vidí kolem sebe. Je velmi snadno pozorovatelné, že ve své snaze vymezit se narážejí na nedorozumění a nepochopení ze strany dospělých. Slovní obrat „vy mi nerozumíte“ je nejčastější větou dospívajících. Je to reakce na jistou bagatelizaci jejich potřeb. Na straně dospívajícího může pak dojít k bloku, který se projeví odmítnutím další komunikace. Tito mladí lidé vlastně neví, proč by měli usilovat o změnu svého chování. Ztrácejí naději a rezignují. (tamtéž) Sociálního začleňování dětí a mládeže lze pojmut aktivním způsobem. Je třeba zohlednit individuální potřeby dospívajícího a působit tak terapeuticky na jeho psychickou složku. Kontaktní práce umožňuje aktivně vstupovat do světa lidí, o které máme opravdový zájem. Místo omezování a přehlížení tak můžeme spíše než zdůrazňovat nároky společnosti naplňovat individuálních potřeby a přání. (Jedlička, 2004) K těmto lidem je složité se přiblížit a dopřát jim pocit sounáležitosti a pochopení, po kterém prahnou. Nízkoprahové zařízení je vhodným místem, kde lze zprostředkovat zážitky a zkušenosti, jež nejsou nijak spojeny s dohledem, dozorem, kriminalitou a děláním něčeho špatně. Pracovníci těchto zařízení mají v repertoáru množství aktivit a terapeutických přístupů.

3.2 Trávení volného času jako prevence

Volný čas lze definovat různě. Volný čas chápou různě dospělí, mládež a děti z romských rodin. Běžně se do pojmu volný čas řadí zájmové činnosti, rekreace, odpočinek, vzdělávání a také časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z pohledu dětí a mládeže sem nepatří vyučování, povinnosti spojené s provozem rodiny a domácnosti, ani činnosti související s biologickými potřebami. (Pávková, 2008) Způsob, kterým je volný čas naplněn ovlivňuje výchovu

a rozvoj dítěte. U sociálně slabších dětí má i preventivní charakter. Pokud rodina nedokáže nebo nechce umožnit dítěti trávit volný čas způsobem pro něj zábavným, riskuje, že dítě vyhledá vrstevnické skupiny se znaky sociálně-patologického chování. Dle Pávkové (2008) není v České republice dostatek zařízení, která by nabízela možnost kompenzovat poruchové a rizikové chování dětí. Důvodem, proč tyto děti hledají možnost seberealizace mimo rodinu jsou absence pozitivních vztahových zkušeností, citová deprivace, pocit, že „o mne nikdo nestojí“, nuda a problémy ve škole.

Sýkorová (in Tyrlík, 2012) tvrdí, že volnočasové aktivity výrazně ovlivňují životní styl a vývoj adolescentů a pomáhají lépe zvládat zátěžové situace. Sýkorová upřesňuje, že zátěžové situace vyplývají ze sociálních vztahů, z rodinného prostředí, přestupu na jinou školu, stěhování, nechtěného těhotenství, rozvodu rodičů apod. Se zátěžovými situacemi souvisí termín „coping“ neboli adaptace a zvládání situací. Čím více je strategie vyrovnávání se účinnější, tak můžeme coping nazvat adaptivním. Je-li vyrovnávání se se zátěžovou situací účinné, můžeme coping nazvat adaptivní. Pokud se spíše jedná o sérii unáhlených rozhodnutí, případně pasivitu, jde o maladaptivní coping. Je tedy zřejmé, že zapojování mládeže do volnočasových aktivit podporuje adaptivní, a tudíž vědomou a cílenou formu zvládání zátěžových situací. Lze se tedy ptát, proč se adolescenti volnočasovým aktivitám vyhýbají. Zda jde pouze o nedostatek motivace, nebo o jiné faktory. Sýkorová (in Tyrlík, 2012) tvrdí, že důvodem je nižší socioekonomický status rodin těchto adolescentů. Tyto rodiny mají zpravidla nedostačující příjmy a nemohou si dovolit platit dětem kroužky.

V období dospívání je pro trávení volného času je důležitá vrstevnická skupina. (Karnsová in Pávková, 2008) Taková skupina může existovat v rámci nějaké instituce, nebo v určité subkultuře. Příslušnost k této skupině pak může určovat, jak děti volný čas využívají. Často se jedná o rizikové prostředí, které má sociálně-patologický charakter. Je jasné, že preventivně působit na dítě lze nejlépe ve škole. Pávková (2008) však zavádí pojem „výchova mimo vyučování“. Má na mysli jiné typy zařízení, která se zaměřují na výchovu a prevenci. Výchovná funkce se netýká pouze formování žádoucích postojů a morálních vlastností dospívajícího. Děti se prostřednictvím zajímavých činností motivují ke společensky žádoucímu trávení volného času. Tím se rozvíjejí jejich komunikační dovednosti, sociální kompetence. Zároveň se děti seznamují s pravidly společenského chování. Skrze praktické činnosti si děti utvářejí vlastní názor na svět. Jsou-li v nějaké oblasti úspěšné, zažívají silný pocit uspokojení. Preventivní funkce trávení volného času může být chápána ve třech rovinách, a to primární, sekundární a terciární prevence. Primární prevence se zaměřuje na celou populaci. Sekundární prevence

obsahuje aktivity zaměřené na minoritní skupiny, u kterých je vyšší riziko sociálně-patologických jevů, případně děti z míst se zvýšenou kriminalitou. Náplní terciární prevence je léčba, kteří již touto patologií trpí. (tamtéž) Při prevenci se dají využívat hry. „*Uplatnění tohoto procesu při výchově dětí formou hry znamená zprostředkování sociální zkušenosti, přičemž nemusí být podmínkou, aby dítě pro její získání prožilo situace v autentické podobě.*“ (Balvín, 2008, s. 113) Obecně lze tedy říci, že výchova formou volnočasových aktivit v různých typech zařízení pro děti a mládež přispívá k prevenci rizikových forem chování, výchovných problémů, projevů agresivity, záškoláctví, gamblerství, problémů v oblasti sexu nebo závislostí drogových i virtuálních. Pomoc s využitím volného je významná zejména v současnosti, kdy kriminalita mladistvých narůstá a věk delikventů se snižuje. (Pávková, 2008) Podle Iwasakiho by jistá znalost toho, jak souvisí volnočasové aktivity a zátěžové situace, mohla pomoci při tvorbě intervenčních programů. Tyto programy by měli mít ambici ovlivnit děti, které prožívají nějakou zátěž nebo stres. (Iwasaki in Tyrlík, 2012) Pro děti z romských rodin platí, že odlišné sociokulturní prostředí je ně výraznou zátěží. Mnoho studií spojuje tuto problematiku s identitou a potřebou někam patřit. U romských dětí se v období adolescence silně formuje názor na společnost. (Sanchez-Jankowski in Tyrlík, 2012) Dle autorky tyto děti hledají sami sebe velmi nsnadno a bolestivě.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část bakalářské práce se skládá ze tří částí. V první metodické části se autorka zaměřuje na stanovení a popis daného cíle bakalářské práce, sestavení lekcí, otázek do skupinového interview a celkové vymezení metodologie výzkumu v rámci použitých metod a postupů. Druhá výzkumná empirická část se věnuje konkrétní analýze rozhovorů, zpracované do tabulky, a odpovědí na výzkumné otázky. Ve třetí části se autorka věnuje celkovému shrnutí práce, kde rozebírá své postupy a limity práce.

4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Autorka se rozhodla pro kvalitativní výzkum a zrealizovala výzkumné šetření formou skupinového interview. Tuto formu zvolila díky obtížnější organizaci skupinových aktivit zvoleného výzkumného souboru a snadnějšího získávání informací od dětí z romských rodin, pro které jsou skupinové aktivity přirozené a autentické. Po výběru sběru dat si autorka zvolila hlavní cíl výzkumu a výzkumné otázky v souvislosti se zvoleným tématem.

Autorka si zvolila dané téma, protože je toho názoru, že hlavní problematikou v oblasti trávení volného času dětí romského původu je sociální vyloučení. Život těchto dětí je ohrožen tím, že se přizpůsobují podmínkám sociálního vyloučení a zároveň si osvojují vzorce chování, které jsou pro většinovou společnost těžce akceptovatelné. Tato situace má značné dopady na chování romských dětí a potažmo na jejich začleňování včetně studia na základních a středních školách. Za účelem prevence a snižování rizik spojených s poruchovým a rizikovým chováním této skupiny jsou poskytovány ambulantní a terénní služby v nízkoprahových zařízeních.

4.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Autorka se v práci zaměřuje na vnímání volného času a expresivního vyjadřování romských dětí. V souvislosti s tímto zaměřením si zvolila jeden hlavní cíl.

Hlavní cíl výzkumu:

Zjistit, jaké jsou možnosti využívat umělecké terapie u romských dětí v nízkoprahových zařízeních.

K naplnění tohoto cíle musela získat odpověď na tyto výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: Jakým způsobem romské děti tráví volný čas?

Výzkumná otázka 2: Je pro romské děti důležité expresivní vyjadřování sebe sama skrze kreativní činnost?

Výzkumná otázka 3: Jsou zvolené arteterapeutické přístupy výzkumu vhodné pro romské děti a proč?

4.2 Metodický rámec výzkumu

V této kapitole autorka popisuje všechny postupy a metody, které byly použity v praktické části bakalářské práce. Popisuje všechny činnosti, které byly potřebné pro uskutečnění výzkumu. Před výzkumným šetřením autorka sestavila výzkumný plán.

V první fázi výzkumného šetření bylo třeba vymezit výzkumný soubor, se kterým bude autorka výzkum realizovat. Po definování výzkumného cíle a výzkumných otázek si sestavila potřebné lekce a otázky k rozhovoru.

4.2.1 Kvalitativní výzkumné šetření

Švaříček (2014) se zabývá definicí kvalitativního přístupu skrze jeho znaky a hovoří o jistém soupeření mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem v historii metodologie. V současné době jsou odlišnými strategiemi výzkumu, a tudíž rozpoznat hlavní znaky kvalitativního výzkumu je možné právě díky porovnání s výzkumem kvantitativním. Výzkum vymezuje dle metod sběru dat, podle typu dat dále podle metody usuzování a způsobu analýzy dat. Autor uvádí (Švaříček a Šedřová, 2014), že na cestě ke kvalitativnímu zkoumání je třeba znát svoji výchozí pozici jako výchozí stanoviska výzkumu, kdo provádí výzkum a za jakým účelem nebo jakou prováděl analýzu dat. Jak je z názvu zřejmé výzkum se zabývá kvalitou výzkumu. Tu charakterizují kritéria kvality výzkumu: validita, reliabilita a zobecnitelnost. (Kvale in Švaříček, 2014).

4.2.2 Výzkumný soubor

Autorka zvolila pro své výzkumné šetření metodu záměrného účelového výběru výzkumného souboru. Dle Miovského (2006) jde o výběr doslova s určitým záměrem vyhledávání účastníků podle určitých vlastností nebo stavu (např. příslušnost k určité sociální skupině). Je tedy jasné, že pokud je zvoleným tématem využití uměleckých terapií u dětí z romských rodin, výběr výzkumného vzorku se týká specifického etnika a konkrétněji dětí navštěvujících nízkoprahové zařízení, což je ve věku 7-21 let. Klienty zařízení autorka oslovila dostatečně dopředu

a pozvala je tak na předem naplánované lekce uměleckých terapií. Dále za účelem výzkumu autorka rozdělila výzkumný soubor do definovaných skupin (2 dívky pro tanečně-pohybovou lekci ve věku 13 a 20 let, 2 dívky pro arteterapii ve věku 12 a 13 let, 4 chlapci pro dramaterapii ve věku 10, 12 a 14 let) a na základě znalostí získaných studiem na PdF UP, obor Speciální pedagogika-dramaterapie a s pomocí patřičné literatury vytvořila tematické „scénáře“ (lekce) pro rozhovory s klienty. Autorka nejdříve plánovala vytvořit větší skupinu dětí z romských rodin, nicméně kvůli snížené návštěvnosti díky pandemii Covid-19 během praktické části výzkumu bohužel více děti na lekci nedorazilo.

Kritéria pro účast ve výzkumu:

- pohlaví (dívky a chlapci);
- národnostní menšina (Romové);
- věk (7-21);
- souhlas s dobrovolnou účastí ve výzkumu (lekce a rozhovor) a pořízením audiozáznamu (u terapie tancem i videozáznamu);
- anonymita účastníka.

4.2.3 Charakteristika výzkumného prostředí

Autorka prováděla výzkumné šetření v prostorách nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, kde v průběhu výzkumu i pracovala jako pracovník v sociálních službách, což ulehčilo přípravu vhodného výzkumného prostředí. Nyní krátce charakterizuje toto zařízení a jeho funkci pro děti z romských rodin.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Olomouci, Podané ruce o.p.s.

Zařízení sociální služby pro osoby ve věku 7-26 let poskytuje individuální poradenství, situační intervence, informační servis nebo pomoc v krizi, a především zázemí pro pomoc a podporu dospívajícím v obtížných životních situacích. Zařízení má funkci nejen volnočasovou, ale i preventivní a motivuje a podporuje děti a mládež k aktivnímu zdravému přístupu k životu, v řešení

osobních problémů včetně problémového a rizikového chování a pomáhá s potřebnou komunikací s institucemi, které bude dospívající potřebovat v dospělém životě. Zařízení je pravidelně navštěvováno i romskou klientelou, jež byla hlavním výzkumným souborem pro autorku práce.

K provedení připravených lekcí pak autorka využila speciálních prostor zařízení, které ke klubu patří. Konkrétně jde o taneční a hudební studio, které bylo zařízení poskytnuto v období 2020–2021. Zařízení je využíváno pro volnočasové aktivity umělecké podoby, jako je hra na hudební nástroje, rapování, nahrávání, střihání hudby a tanec se zrcadly. Prostředí bylo tedy velmi vhodné pro výzkum možností uměleckých terapií, které jsou velmi podobné již aplikovaným volnočasovým metodám v nízkoprahovém zařízení v Olomouci.

4.2.4 Etické aspekty

Účastníci výzkumu souhlasili s cílem výzkumného šetření a souhlasili s použitím informací získaných při rozhovoru v podobě audiozáznamu. Účastníci vstoupili do výzkumu dobrovolně po podepsání informovaného souhlasu, kde autorka zaručuje jejich anonymitu. Pořízené audiozáznamy a videozáznamy má autorka k nahlédnutí se svolením všech uchazečů.

4.2.5 Metody sběru dat

Ve výzkumném plánu pro metodologický sběr dat autorka nejdříve vytvořila lekce uměleckých terapií. Zvolila tři druhy, a to terapii tancem, arteterapii a dramaterapii. Dalším krokem bylo vytvoření otázek do polostrukturovaného rozhovoru souvisejících se zvolenými výzkumnými otázkami a určením šesti oblastí, podle kterých autorka vytvořila rozhovor stejný pro všechny tři lekce. Autorka nejdříve zvolila metodu skupinového interview, ale ten je dle Miovského (2006) vymezen jako metoda, kdy provádíme strukturované interview s více než třemi účastníky najednou, což kvůli malému počtu zájemců o účast ve výzkumu díky pandemii Covid-19 nebylo možné. Během lekcí autorka využila metodu zúčastněného pozorování.

Lekce Terapie tancem

V této lekci se autorka zaměřila na rozdíl mezi tanečně-pohybovou terapií a terapií tancem. Terapie tancem si klade za cíle spíše fyzické odreagování, vitalizaci těla, socializaci a prevenci. Je více strukturovaná a zaměřuje se na cíle klienta. Součástí je zábava a relaxace a výstup může končit tanečním výstupem. (Dosedlová, 2012) Autorka tento výstup pořídila v podobě videozáznamu se souhlasem obou zúčastněných.

Délka: 60 min (45 min lekce + 15 min rozhovor)

Výzkumný soubor: 2 dívky pro lekci ve věku 13 a 20 let

Průběh:

- Naladění se (5 min) – probíhá tanec Jerusalema, který se skládá z jednoduchých tanečních kroků pořád opakujících se*
- Rozcvička (15 min) – opakuj po lektorovi – klouby a švihy (konkrétní píseň), pánev a boky (konkrétní píseň)*
- Kroky – shuffle, house dance – cross step, chase*
- Choreografie – pracovnice spolu s klientkami vymýšlí choreografii na píseň (pozn.: písně jsou vybrány dle volby klientek)*
- Protážení a sdílení emocí a pocitů na těle*

Lekce arteterapie

V této lekci autorka využívala techniky z knihy Základy arteterapie (Šicková-Fabricsi, 2016).

Délka: 45 min lekce + 15 min rozhovor

Výzkumný soubor: 2 dívky ve věku 12 a 13 let

Průběh:

- Asociace na slovo (15 min) – klientky musí nakreslit první věc co je napadne na tato slova: krása, hlad, pomluvy, radost, 2021, já, škola, přítel, Rom, Rodina*

- *Koláže (20-25 min) – vytvořte koláž na téma (Předsudky) s použitím výstřižků z časopisů a novin (možnost použití metody restrukturalizace)*
- *Diskuze a sdílení (10 min) – výměna výtvorů, druhý popíše, co vidí, malá galerie a feedback*

Lekce dramaterapie

V této lekci autorka využívala techniky z knihy Tvořivost (nejen) jako prevence rizikového chování. (Polínek, 2015)

Délka: 90 min (75 lekce + 15 min rozhovor)

Výzkumný soubor: 4 chlapci ve věku 10,12,14 a 15 let

Průběh:

- *Warm-up (5-10 min) – ŠTRONZO – při pouštění hudby dle oblíbenosti klientů musí chodit nebo tančit po místnosti, při vypnutí hudby lektor vykřikne slovo a klienti musí sochu vytvořit (radost, zlost, únava, lakomství, obavy, smutek, pomluvy, bohatství, cikán, gadžo, přátelství, práce, lež, samota, chaos, sebevědomí, agrese, lenost, můj koníček).*
- *Vstup do města akce – vstupní rituál, klienti si pojmenují město na Degešov s hudbou vstoupí na náměstí (místnost s kruhem z lana).*
- *Město Akce – názvy ulic podle zvířat s předepsanými vlastnostmi pozitivními i negativními, kdo bydlí v dané ulici má ty samé vlastnosti, čím hlouběji do ulice tím více procent je tou osobou, klienti se tedy patřičně rozdělí do ulic (otázka na každého-. Na kolik procent se cítíš být _____?)*
- *Zvíře v akci – improvizace kombinací různých charakterů, které lektor určí, dále zadá obsah scény (např. dva manželé v restauraci), klienti musí zůstat v roli podle charakteristik, které si vybrali*

- *Výstupní rituál – prasknutí balonku a otázka kterým zvířetem jsi nejméně a proč*
- *Diskuse*

Polostrukturovaný rozhovor

K realizaci výzkumného šetření autorka zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, který dle Miovského (Miovský, 2009, s.159) vyžaduje náročnější a strukturovanější přípravu v podobě vytvoření si schémat pro výzkum důležitých (viz Příprava na rozhovor). Autorka metodu zvolila také proto, že v polostrukturovaném rozhovoru se používá tzv. inquiry neboli upřesnění. Z hlediska zvoleného výzkumného souboru si autorka byla vědoma, jakou formou děti romského etnika komunikují, a že se často ptají na znovu vysvětlení určité problematiky při kontaktní práci ve výzkumném prostředí. Tato metoda tedy autorce umožnila si při rozhovoru ověřovat odpovědi respondentů, doptávat se, zda odpověď správně pochopila apod.

Příprava na rozhovor

Příprava na rozhovor obsahovala nakreslení šesti oblastí (schémat), které chce autorka zkoumat, do myšlenkové mapy. První oblastí, kterou autorka zkoumala bylo prostředí, ve kterém se romskému dítěti nejlépe tvoří. Další pro výzkumné otázky důležitou oblastí byl volný čas Romů a potřeba expresivního vyjadřování. Dalšími schématy byly pocity a forma při tvoření a na závěr kreativita romského etnika. Ke každé oblasti kromě jedné byly formulovány dvě otázky, všechny kromě jedné byly kladeny v pořadí za sebou. Autorka užívala různé strategie kladení otázek, což je dle Miovského (2006) vhodné pro maximální vytěžení z odpovědí. Uvádí, že některé pasáže jsou tak nechány na respondentech, jsou tedy více otevřené a některé jsou strukturovanější a tazatel vyžaduje jasnou odpověď. Autorka také záměrně otázky formulovala tak, aby získala zpětnou vazbu na proběhlé lekce, a tudíž mohla reagovat na jejich efektivitu a možnost využití.

Všechny rozhovory byly zachyceny formou audiozáznamu. Pro rozhovor vybrala autorka prostředí, ve kterém se odehrály lekce, což zajistilo autenticitu výpovědí. Všechna sdělení byla následně z audiozáznamu přepsána a zpracována v rámci dané metodiky.

Provedení rozhovorů

Pro realizaci polostrukturovaného rozhovoru autorka zvolila metodu audiozáznamu a v případě jedné lekce i videozáznamu. Tato metoda je dle Miovského (2006) velikou oporou při sběru dat, protože si tazatel nemusí dělat poznámky. Autorka opět volbou metody reagovala na komplikovanější komunikaci s dětmi a mládeží romského původu, která je dle zkušeností autorky velmi rychlá a nesrozumitelná. Audiozáznam tak dovolí zachytit vše potřebné a dle Miovského (2006) je výpověď autentická a nestranná. Autorka plánovala vybrat tři skupiny po minimálně třech respondentech. Nicméně díky poklesu uživatelů služby v roce 2021 v NZDM v Olomouci kvůli pandemickým opatřením vytvořila dvě skupiny po dvou a jednu skupinu po čtyřech účastnících výzkum. Důležitá byla volba prostředí, které se autorka záměrně rozhodla zachovat po proběhlých lekcích, kdy v účastnících ještě doznávaly pocity a emoce z uměleckých terapií. Autorka tak dosáhla největší autentičnosti odpovědí. Prostory pro výzkum byly zařízení poskytnuty stejného roku, proto autorka plně využila jejich funkčnost. Jednalo se o hudební a taneční studio v NZDM v Olomouci. Respondenti výzkumné prostředí už znali, a tak měli výborné zázemí pro uvolnění a prožití lekcí se záměrem efektivních závěrečných výpovědí výzkumu. Následně autorka pořízená data z audiozáznamu doslovně přepsala pro možnost dalšího zpracování dle zvolené metodiky.

4.2.6 Metoda analýzy dat

Pro dosažení výzkumného cíle a zodpovězení výzkumných otázek si autorka vybrala analýzu získaných dat z rozhovorů pomocí metody otevřeného kódování. Text odpovědí se dle Švaříčka a Šed'ové (2007) rozbije na jednotky v podobě slov nebo částí věty a vytvoří se z nich kategorie, kterou autor pojmenuje a přiřadí jim určitý kód. Specifikací jednotlivých témat získá výzkumník seznam kódu, které zajistí přehlednost a organizaci odpovědí do tabulky. Autorka si jednotlivé odpovědi rozřadila dle lekcí a pak ke každé vytvořila tabulku s kódy a roztříděným

obsahem rozhovorů. Následně jednotlivé kódy přiřadila významově k sobě. Některé se tematicky překrývaly a z nich pak autorka vytvořila hlavní podkapitoly pro další interpretaci dat směřující k zodpovězení výzkumných otázek. Pro sekundární interpretaci autorka využila techniku „vyložení karet“.

Technika „vyložení karet“ je dle Švaříčka a Šed'ové (2007) nejjednodušší technikou navazující na otevřené kódování, kdy výzkumník vezme vzniklý seznam kódu a vytvoří z nich linii nebo obrazec pomocí kterého pak převypráví obsah jednotlivých témat. Zároveň výsledná interpretace nemusí obsahovat všechny kategorie, ale jen ty, které souvisí s výzkumnými otázkami. Autorka si proto vytvořila tři hlavní kategorie, které ji nakreslením zůstaly, a které se obsahově vztahují k výzkumným otázkám práce.

5 ANALÝZA DAT A INTERPRETACE

V této části se autorka zaměří na analýzu rozhovorů a interpretaci získaných dat. Kapitola obsahuje zodpovězení výzkumných otázek a naplnění hlavního cíle výzkumu, dále pak vyústí k závěrečné diskuzi a závěru práce.

5.1 Analýza rozhovorů

Autorka po doslovném přepsání získaných odpovědí zahájila analýzu dat. Ze získaných výpovědí vypsala důležité nebo opakující se jednotky a přiřadila jim konkrétní kód (fragment). Analýzu nejdříve prováděla ručně tužkou do textu a poté přepsala do tabulky. Z důvodu přehlednosti zapisovala otevřené kódování rozhovorů zvlášť do třech tabulek dle druhu lekce. Pokud byla otázka uzavřená s jednotnou odpovědí ano/ne, použila autorka kód z otázky.

Výzkumná skupina č.1: Terapie tancem

Kód	Výpověď účastníka
UMĚNÍ	U1: „Tancuju.“ U2: „Tanec, hudba.....malování?“
PROSTŘEDÍ	U1: „...na klubu...velkej prostor.“ U2: „...tam, kde je nejvíc klid....venku někdy...“
ZÁBAVA	U1: „Jo.“ U2: „Ano.“
VOLNÝ ČAS	U1: „...vařením...já bych chtěla takovýho partnera, který umí tančit...“ U2: „Vařením,....když se koupeš...to je nejlepší relaxace.....při tom chlap masíruje záda....když jsme šli na klub, byli jsme natěšený, že si zatancujeme, co nás baví...“
NUTNOST	U1: „...nedokážu žít bez tance...“ U2: „...to bych se zabila potom (smích)...“
PROJEV	U1: „...nejdřív pro sebe, a pak pro lidi.“ U2: „Pro sebe...až to budu umět, tak to natočím....,aby to viděl každý.“
POCIT	U1: „Únava...vyčerpání, jsme udýchaní.....nás to tak rozveselí.“ U2: „No spíš vyčerpání.“
STUD	U1: „...se stydíme...v parku máme písničky a prostě tam tancujeme...já třeba někdy bojím, že mi někdo řekne neumíš tancovat...něco škaredýho...“ U2: „Stydlivost spíš a tréma...když má pocit, že neumím tančit...bych ho zbila nejradši...bych mu ukázala...“
VZTAH K DRUHÝM	U1: „Já jsem zvyklá s někým....bylo nás tam hodně holek.“ U2: „...někdy sama a někdy ve dvou nebo ve třech....když jeden sedí....druhý tam a kreslíme si každý svoje, a pak si to třeba ukážeme.....nemám ráda, když někdo kreslí a u toho není ticho...“
PROSTORY NA TVOŘENÍ	U1: „Jo...já bych třeba chtěla, aby jsme v téhle místnosti mohli být dýl. Aby jsme se tomu mohli věnovat...“ U2: „...aby jsme měli svoji jakože taneční prostor svůj...stačilo, kdyby tady bylo tak max. 6 lidí...“
MENŠINA	U1: „To romský...“ U2: „...ráda, že tančím s kýmkoliv...gádžo nebo cikání...bojím i nebojím...moc netančím ani moc to romský, spíš takovou tu latinu...když tančíme romský tance, jak kdyby

	jsme já nevím úplně byli ti nejposlednější degeši, kteří musí prostě ukázat, že umí joi romsky a nic jiného...když tančíme a učíme se, nemusíme dělat, že jsem romky, ani že jsme gádže.....prostě lidi, kteří umí tančit...“
--	---

Výzkumná skupina č.2: Arteterapie

Kód	Výpověď účastníka
KREATIVITA	U1: „Životní styl.“ U2: „...ve zpěvu a tanci. A v stylu. A v malování. Zpěv je pro mě důležitější, tanec taky...“
PROSTŘEDÍ NA KLUBU	U1: „Tady v klubu.“ U2: „Mě v klubu a v prostředí, kde je jako fakt klid.“
ZÁBAVA	U1: „Ano.“ U2: „Ano...byl zábavnější, kreativnější a bavilo mě to...byla sranda...mohly jsme se bavit...“
SVOBODA A TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU	U1: „Jdu spát nebo koukám na K-pop na internetu...kdyby mě někdo zakázal...koukat na taneční videa nebo tancovat, tak bych ho rovnou zabila.“ U2: „...odpočívám, že si jdu lehnout...ležím a spím...dívám na filmy a na seriály...kdyby mi to zakázali...prostě další věc, co mě baví bysem dělala.“
POTŘEBA VYJADŘOVÁNÍ	U1: „Aji jo, aji ne...pro mě je to potřeba.“ U2: „...když člověk neřekne svoje emoce a bude je držet v sobě, tak se nikam nedostane...některý lidi malovat se...pro ně je potřeba, ale pro některý lidi...to není potřeba...protože mají svoji krásu.“
PROJEV A HODNOCENÍ OD DRUHÝCH	U1: „...pro sebe...je to bezpečnější...nechci, aby mě při tanci někdo viděl...já natáčím TikTok...je jasný, že mě půjde vidět.“ U2: „...něco udělám a pověde se mi to, tak chci, aby to někdo viděl...je to hezký...ale když je to škaredý...posmívat...fuj, ty jsi škaredá...škaredě maluješ...jsi úplně odporná,“
DOBRÁ NÁLADA	U1: „...dobře jsem se cítila...jsem byla s lidma...ráda...cool.“ U2: „...po lekcích cítila, jakože bezvadně...byla sranda...jsem byla rozesmátá.“
STUD PŘI TVORBĚ	U1: „...asi ne.“

	U2: „...někoho vidím a prostě se stydím...třeba kluk...by mi řekl udělej tohle já bych to prostě neudělala...ne že strach, ale stud...i v malování třeba.“
VÝHODA TVOŘENÍ VE SKUPINĚ	U1: „...ve skupině...lepší, je to i zábava...od někoho radit...můžeš se zeptat...“ U2: „...ve skupině...větší sranda...můžeš třeba někomu pomoci...můžete si pomáhat...když děláš sama...tak prostě nudíš se...“
VHODNÉ PODMÍNKY VE SKUPINĚ	U1: „...ve skupině...kdyby tam bylo jen 5 lidí.“ U2: „...aby ti lidi prostě byli pohodoví, aby ze sebe nedělali...cos to nakreslila...“
UMĚLECKÁ A KULTURNÍ PODSTATA ROMŮ	U1: „...my Romové...talent...zpívání a tancování...romský jazyk trochu...“ U1: „...napůl cikánka...jinou řeč, tanec a zpívání...hodně peněz.“

Výzkumná skupina č.3: Dramaterapie

Kód	Výpověď účastníka
DŮLEŽITOST TVORBY	U1: „Rapovat. Je to pro mě důležitý...“ U2: „Stříhání videí...je to celkem důležitý...hodně dosáhneš...musíš jako fakt vydávat hodně písniček...jsem dělal plakát zpěváku...je to pro mě důležitý být kreativní.“ U3: „...v sexu tvořím (smích)...boxování, malování.“ U4: „Boxování...jo tanec pro mě něco znamená.“
PROSTŘEDÍ	U1: „Doma...“ U2: „...doma...můžeš na chodbu...jo asi doma.“ U3: „...asi doma no a na klubu.“ U4: „Tady v káčku.“
NÁLADA	U1: „Relax.“ U2: „...dneska dobrý, protože celkem byla dneska i nuda...že to bylo dobrý.“ U3: „Výborný.“ U4: „Dobrý.“
VOLNÝ ČAS	U1: „Ležím a dívám se na televizi...“ U2: „Doma nebo venku, na hřišti...třeba bych tancoval nebo stříhal ty videa...“ U3: „Nemaluju, já sexuju...“ U4: „Na hřišti, sportem.“

POTŘEBA	<p>U1: „...není lidská potřeba, dá se bez toho žít.“</p> <p>U2: „...já bych bez toho třeba nežil, protože bych se třeba nudil...no třeba bez stříhání videí bych nemohl žít...by byla nuda.“</p> <p>U3: „Jo.“</p> <p>U4: „...bez jídla, bez pití tak to ne. Ale bez tvorby to jo.“</p>
PROJEV	<p>U1: „...ne sám. Sám je lepší si tancovat...“</p> <p>U2: „...určitě to ukážeš ostatním.“</p> <p>U3: „Ne asi sám pro sebe. Si třeba pouštím hudbu.“</p> <p>U4: „Veřejnost. Pro lidi.“</p>
POCIT	<p>U1: „Špatně. Normálně, hlava mě bolí.“</p> <p>U2: „Jo dobrý...trochu unavenej...byla to sranda...celkem jsem řval...bolí mě brada.“</p> <p>U3: „Mám hlad.“</p> <p>U4: „Dobrý.“</p>
STRACH Z DRUHÝCH	<p>U1: „...před kámošema ne, ale před někým cizím jo.“</p> <p>U2: „...určitě ne.“</p> <p>U3: „Já nemám strach z ničeho.“</p> <p>U4: „...před kámošema ne. Má strach...“</p>
VZTAH K DRUHÝM	<p>U1: „Skupina.“</p> <p>U2: „Sám.“</p> <p>U3: „Sám.“</p> <p>U4: „Sám.“</p>
AKTIVITY NA KLUBU	<p>U1: „Jo.“</p> <p>U2: „Jo.“</p> <p>U3: „Jo.“</p> <p>U4: „Jo.“</p>
TALENTY ROMŮ	<p>U1: „Cikánsky...umí nejlíp? Zpívat a trkat.“</p> <p>U2: „...Romáci jakože jsou talentovaní na všechno, co chytanou do ruky, tak to umíjou...na hodně věcí...na hudbu...na různé sporty...“</p> <p>U3: „...na fight...uměl bych třeba udělat panenku, ušít nebo puzzle...a mám dobrou fyziku.“</p> <p>U4: „Bitka, sport, zpívání, hip hop.“</p>

5.2 Interpretace dat

Autorka dále pokračovala metodou otevřeného kódování a vypsala si do řady všechny získané kódy ze všech tří uměleckých terapeutických lekcí. Ty kategorie, které se tematicky překrývají spojila do specifických tematických okruhů v podobě podkapitol. Pomocí techniky vyložení karet pak převyprávěla obsah jednotlivých kategorií.

5.2.1 Trávení volného času romských dětí a potřeba sebevyjádření

Jednou z výzkumných otázek práce je, jak tráví romské děti volný čas. Autorka tuto otázku použila v rozhovorech záměrně, aby se dostala k hlavnímu cíli práce. Tím je najít možnosti využití uměleckých terapií v nízkoprahovém zařízení skrze potvrzení, že děti se věnují umělecké tvorbě i ve volném čase. Autorka zjistila, že se trávení volného času výrazně neliší od neromské populace. Dvě respondentky odpověděly, že tráví volný čas vařením. Další dvě odpovídají vleže spánkem nebo sledováním filmů a chlapci chodí na hřiště nebo jsou doma. Kreativní činnost zmínili dva respondenti a jsou jimi tanec a střihání videí. Lze tedy říci, že romské děti netráví čas uměleckými činnostmi o moc více než děti z neromských rodin. Co je však z výzkumného šetření zřejmé, že pro respondenty jsou aktivity nutností a neumí si bez nich představit život. Při odpovědích na otázku, co by dělali, kdyby jim možnost dělat co je baví někdo vzal, odpovídali podrážděně. Údajně by na situaci agresivně zareagovali. S tímto tématem také souvisí potřeba sebevyjádření, kterou autorka do výzkumných otázek se záměrem zařadila. Autorka musela otázku respondentům více vysvětlit, což polostrukturovaný rozhovor umožňuje. V teoretické části se zmiňuje o lidských potřebách dle Maslowa, kam sebevyjádření pro každého člověka rozhodně patří. Je ale matoucí, co mezi lidské potřeby patří pro děti z romských rodin a bez čeho už se dle jejich pohledu nelze obejít. Respondenti proto reagovali tak, že bez jídla a pití žít nedokážou. Bez tvorby však ano. Dvě respondentky reagovali hned, že bez tance (umělecká činnost) žít nemohou. Pro jednu respondentku to lidská potřeba je, pro druhého to není existenčně nutné, ale chybělo by mu to a nudil by se. Pojem nuda byl tedy během celého rozhovoru zpravidla v každé skupině zmíněn. Bylo tedy zřejmé, že respondenti navštěvují nízkoprahové zařízení právě z důvodu nudy. Autorka dle rozhovorů usoudila i důležitost emocí a pocitů. Jeden z respondentů potvrdil slovy, že lekce byla sranda a celý den se stejně nudili, tudíž se po lekci cítí lépe. Další z dívek odpověděla, že není dobré v sobě držet emoce, ale

vyjádřit je, a to je potřeba. Pro všechny respondenty byly lekce příjemné a zvedly jim náladu kromě fyzických potřeb jako hlad, bolest hlavy nebo únava těla po lekci terapie tancem. Výzkum tedy může potvrdit, že vliv lekcí na psychiku dětí z romských rodin byl výrazný. Nejen z pohledu trávení volného času a jedné z mnoha aktivit, ale i mentálně, fyzicky a sociálně, což je další potřebný faktor k interpretaci získaných dat z otázek o tvorbě ve skupině (viz další kapitola).

5.2.2 Vztah dětí z romských rodin k druhým lidem, strach z tvorby a vhodné prostředí pro tvoření

V teoretické části autorka uvádí základní charakteristiky romského etnika. Například jak Romové žijí v komunitách a sociální vztahy jsou pro ně denní chléb. Proto také 5 respondentů z 8 odpovědělo, že by nejraději aktivity prováděli na klubu ve skupině. Dle jejich slov je to výhoda v tom, že si mohou pomoci, naučit se od sebe něco nebo vzájemně reflektovat. Samozřejmě je to pro ně jako děti větší zábava a sranda. Zajímavé ve výzkumném šetření je, že při dotazování se na tvorbu, už byly odpovědi odlišné a zpravidla plné strachu z uměleckého vyjadřování. Dle názoru autorky je problematika určitě podtržena věkem respondentů a sociálním prostředím. Přítomnost studu je zcela běžným jevem. Překvapilo ji, že se romské děti stydí, za to, co jsou schopny vytvořit. Dívky, které se zúčastnily taneční částí výzkumu hovoří o chození do parku a strachu, že jim někdo řekne, že neumí tančit. Chlapci tvrdí, že strach nemají, pokud se projevují před kamarády. Důležitý poznatek výzkumu ale je ten, že u romských dětí hraje velkou roli sebehodnota, která strach z tvoření vyvolává. Dle sběru dat se totiž ukázalo, že pokud respondenti něco umí nebo dokážou dobře, pak to chtějí ukázat druhým lidem a projevovat to ven. Pokud mají ale v dané činnosti malé sebevědomí, mají strach, že je někdo bude soudit. Příkladem byla respondentka z lekce arteterapie. Říká, že pokud se jí nepovede namalovat obrázek dobře, hned ji budou lidi říkat že maluje jejími slovy odporně. Zbytek pak potvrzuje, že nejdříve se něco naučí nebo si udělají sami, a pak to sdílí s ostatními.

Autorka do rozhovoru zařadila otázku o prostředí, ve kterém se dětem z romských rodin nejlépe tvoří. Pro naplnění cíle výzkumu práce se jich zeptala, zda nízkoprahové zařízení pro klienty vytváří dostatečně příjemné prostředí pro takovéto činnosti. Tři z respondentů odpověděli, že se jim nejlépe tvoří přímo v prostorách zařízení a dva dokonce se slovy, kde je největší klid. Klienti tedy vnímají prostředí jako klidné. Po otázce, zda by uvítali víc takovýchto aktivit

na klubu, tak čtyři chlapci odpověděli ano a dvě dívky, že by ve studiu chtěli trávit více času tancováním.

5.2.3 Kreativita a talent romského etnika a důležitost tvorby

Ve třetí podkapitole se autorka zabývá interpretací odpovědí týkajících se specifčnosti romského etnika a jejich potřeby sebeprosazení v kulturní oblasti. Autorka reaguje na odpovědi romských chlapců, u kterých lze v návaznosti na teoretickou část potvrdit, že je pro ně sebeprosazení velmi důležité, už jen když se řekne pojem Rom nebo dle jejich výrazu cikán. Respondenti říkají, že na co Rom sáhne, to mu jde. Je tedy jedno, jestli je to talent hudební nebo gastronomický. Jednodušeji toto etnikum potřebuje v něčem vynikat. Z výzkumu je podstatné, že všechny skupiny zmínily zpěv nebo tanec, který je potvrzen i v teoretické části jako silným talentem romské menšiny. Dalším znakem byl romský jazyk zmíněný jednou respondentkou. Co je v kontextu cíle práce nutné říci je, že pro romské děti je tvorba opravdu důležitá. Všichni respondenti odpověděli na otázku, co pro ně kreativita znamená buďto tanec, malování, zpěv nebo rapování. Když se ale autorka zeptala v kontextu jejich etnika, bylo již z odpovědí cítit, že jsou děti romského původu automaticky touto charakteristikou známy. Je jim to neustále opakováno a dle názoru autorky až na úrovni segregace. Jedna respondentka se ohradila, že pokud někde tančí, tak je jí jedno, jestli s neromem nebo s Romem, chce být brána z pohledu tance jako umu nikoliv v kontextu rasy. Chce být hodnocena, jako že umí tančit, nikoliv že umí tančit, protože je cikánka. To brala autorka jako silný argument. Záměrně tuto otázku do výzkumu zařadila. Chtěla zjistit, zda potenciál uměleckých terapií může být silnější u etnické romské menšiny než u neromských dětí. Potvrdilo se, že při každé odpovědi na tuto otázku začínali respondenti slovy „to romské, my Romové, Romáci“ apod. Na jednu stranu tedy chtějí být podepisování pod svoji kulturu a je pro ně důležité ji ukazovat. Na stranu druhou jsou z historického hlediska vystavování etnickému porovnávání a strachu z nepřijetí.

5.3 Zodpovězení výzkumných otázek

V této podkapitole zodpoví autorka na výzkumné otázky, které si stanovila na začátku výzkumného šetření.

Výzkumná otázka č.1: Jakým způsobem romské děti tráví volný čas?

Z výzkumného šetření vyplývá, že děti z romských rodin tráví volný čas zpravidla stejně jako jiné děti. Dle výzkumného šetření se jednalo o chození ven na hřiště, vaření nebo odpočinek v podobě dívání se na televizi, filmy a seriály. Můžeme také říci, že velká část tráví čas i něčím kreativním jako je tanec nebo střihání videí. U tance se autorka pozastavila, protože získala konkrétní odpověď od romských dívek. Nejraději totiž chodí tančit přímo do nízkoprahového zařízení. Z toho tedy vyplývá, že romské děti tráví čas i chozením do zařízení zároveň s cílem kreativního vyžití. Z výzkumu je zřejmé, že děti z romských rodin považují trávení volného času nějakou aktivitou za nutnost, protože nemají rády nuda. Hned po lekci respondent uvedl, že se mu lekce líbila, protože stejně byla ten den nuda. Dále z výzkumného šetření vyplývá, že děti reagovali velmi agresivně po zeptání se na to, jak by reagovali, kdyby nemohli dělat, co je baví. Lze tedy říci, že potřeba svobodného trávení volného času je pro ně zásadní. Dále můžeme říci, že zmíněné tvořivé činnosti, které v sobě nesou expresivní vyjadřování jako je tanec nebo střihání videí jsou pro respondenty dle jejich vlastních slov důležité. Z výzkumu také vyplývá, že pokud romské děti něco kreativního umí, chtějí to projevit a ukázat druhým lidem. Výzkum ukazuje, že i přes prvotní strach, který většina z nich má, potom chtějí ukázat, co vytvořili a dělá jim to dobrý pocit.

Výzkumná otázka 2: Je pro romské děti důležité expresivní vyjadřování sebe sama skrze kreativní činnost?

Dle výzkumu můžeme říci, že expresivní vyjadřování sebe sama je pro romské děti důležité, protože dle jejich výpovědí by se údajně neměly schovávat emoce a držet je v sobě, ale naopak vyjadřovat. Respondenti se shodli, že potřeba expresivního vyjádření skrze uměleckou tvořivou činnost je lidskou potřebou a neuměli by si bez toho představit život. Pokud by se aktivit museli vzdát, přišla by již zmíněná nuda. Respondenti porovnávají tuto potřebu s existenčními potřebami jako je např. jídlo nebo spánek a rozlišují je na to, bez čeho žít dokážou a proč. Bez

fyziologických potřeb žít nedokážou, ale bez potřeby kreativního vyjadřování ano. Odpovědí na výzkumnou otázku je tedy ne. Kreativita pro ně není největší existenční potřeba, ale ano, je to pro ně velmi důležité a hraje to významnou roli v jejich sebevyjadřování.

Výzkumná otázka 3: Jsou zvolené arteterapeutické přístupy výzkumu vhodné pro romské děti a proč?

Autorka pro výzkum zvolila přístup arteterapeutický, dramaterapeutický a terapii tancem. Z výzkumného šetření vyplývá, že všechny tři lekce měli pozitivní odezvu a děti se po nich kromě fyzické únavy cítily dobře. Můžeme tedy říci, že přístupy měli efekt relaxační a volnočasový. Pokud se podíváme na otázku z pohledu terapeutického nebo preventivního můžeme z výzkumu vyčíst, že kreativní vyjadřování, které je beze sporu součástí arteterapeutických přístupů v širším slova smyslu je pro romské děti velmi důležité (viz Výzkumná otázka č.2) Z výzkumu ale také vyplývá, že děti rády pracují ve skupině, protože se toho údajně více naučí a mohou si pomoci. V dívčím tanečním setkávání je pro ně skupinové setkávání vždy důležité. Jelikož většina lekcí byla sestavena pro skupinovou práci, můžeme říci, že umělecké terapie splnili svůj úkol a klienty obohatily. Můžeme také říci, že všichni respondenti by chtěli více takovýchto lekcí na klubu, nebo trávit v prostorách hudebního a tanečního studia více času kreativními činnostmi v menších skupinách, tudíž zvolené arteterapeutické přístupy jsou vhodné pro děti z romských rodin v nízkoprahovém zařízení. Dále z výzkumného šetření můžeme odvodit, že umělecké terapie jsou vhodné pro děti romského etnika z důvodu jejich častých pochyb a studu projevení vlastního potenciálu na veřejnosti souvisejících s problematikou etnické menšiny a zároveň touhy poté ukázat, co se naučili nebo co umí. Tato vlastnost je velmi dobře rozvíjena v uměleckých terapiích a upevnování sebevědomí jistě souvisí s potřebou přijmout svoji kulturní a etnickou odlišnost od většinové společnosti.

6 DISKUZE

V této kapitole autorka hodnotí naplnění výzkumného cíle práce, výsledky, diskutuje zvolené přístupy, uvádí limity výzkumu a navrhuje možnosti využití práce v praxi.

Přestože nízkoprahové zařízení v Olomouci poskytuje dětem z romských rodin mimo preventivní a poradenskou funkci převážně volnočasové aktivity, je jisté, že klienti sem pravidelně docházejí trávit volný čas. Autorka je však toho názoru, že dle výsledků výzkumného šetření a interpretace získaných dat je důležité zdůraznit i jiné potřeby jako je sebevyjadřování a rozvoj kreativity. Autorka vnímá, že u romského etnika je tato potřeba zdůrazněna jejich kulturní historií a problematikou výrazných emocí a potřeby někým být ve společnosti (viz kap. 2.1 a 2.2). Důležitost ukázat něco co Romové umí, což dle výzkumného šetření je převážně hudba a tanec může upevňovat jejich pocit identity a víru ve vlastní etnicitu. Děti ve věku 7-21 tuto identitu hledají a skrze hodnocení druhých se pak utvrzují ve své vlastní hodnotě. Autorka zvolila pro výzkum záměrně tři přístupy uměleckých terapií, které má z vlastní zkušenosti ověřené, že v člověku otevírají kreativitu a tvořivost. Jejich využití je tedy jedna z možností, jak v nízkoprahovém zařízení tyto vlastnosti rozvíjet a podpořit tak děti z romské menšiny, podpořit je v čem jsou dobré. Je však nutné říci, že ne z důvodu, že jsou menšina, a tudíž mají být více v popředí a viděni, ale protože jsou to také lidé patřící do většinové společnosti a mají stejná práva projevu jako ostatní. Ve výzkumném šetření se jedna romská dívka ohradila, že chce být oceněna za tanec ne proto, že je Romka a Romky dobře tancují, ale protože je člověk, co dobře tancuje. Autorka si tuto větu zapamatovala a usuzuje, že umělecké terapie mají v dítěti podpořit jeho potenciál, kterým je u romských dětí bez pochyby jejich původ a umělecké cítění, a má mu být umožněno, aby byl rozvíjen. Možnost rozvíjet tento potenciál se skrze výsledky práce ukázalo je možné právě skrze lekce uměleckých terapií.

6.1 Rešerše

Autorka hledala výzkumy na podobné téma, ale díky specifičnosti popisu nízkoprahových zařízení nenalezla nic, co by se týkalo možností uměleckých terapií v NZDM. Čerpala z výzkumů v knize Romové a volný čas (Balvín, 1997), nicméně zde se výsledky týkaly pouze trávení volného času romských dětí. Pro umělecké terapie však autorka spolupracovala s knihov-

nou Romského muzea v Brně, kde dostávala zdroje na provádění výzkumu v kulturní a umělecké části popisu romského etnika nikoliv však uměleckých terapií. Podobná výzkumná šetření však dohledala skrze jiné bakalářské práce například Škrabalová zabývající se postoji romských dětí k hudbě ve svém výzkumu potvrzuje, že 49,7 % respondentů potvrdila, že Romové mají hudební nadání v krvi nebo diplomová práce Gebauerové o podpoře identity a sebeurčení romského dítěte v rámci výzkumu komparace potřeb romského dítěte v náhradní rodinné péči, kde autorka vymezuje potřebu vyjádření romské identity. Další inspirací pro autorku byl výzkum diplomové práce o nízkoprahovém zařízení v Olomouci Miriklo z roku 2011, kde autorka výzkumu interpretuje výpovědi romských klientů, že do NZDM chodí na volnočasové aktivity jako výtvarné činnosti nebo kroužek romských tanců.

6.2. Limity výzkumného šetření

Během provádění interpretace dat si autorka uvědomila, že téma je velmi subjektivní a obsáhlé a nelze plně vytvořit závěr naplnění všech otázek týkajících se vlivu uměleckých terapií na děti z romských rodin. Velkým limitem šetření byla nepozornost romských dětí a snadná ovlivnitelnost v odpovědích mezi sebou v průběhu rozhovoru. Nebylo tedy lehké ověřit si, zda všichni respondenti otázkám vždy plně rozumí a mluví z vlastní zkušenosti a potřeby. Dalším limitem šetření byl počet zúčastněných, kdy autorka plánovala skupiny po třech a více, aby mohla provádět metodu skupinového interview. Nicméně díky pandemickým opatřením se snížil počet klientů v NZDM v Olomouci v roce 2021 a průběh lekcí byl početně limitován.

6.3 Návrh do praxe

Autorka se domnívá, že tato práce má využití v sestavování metod a přístupů v nízkoprahovém zařízení v Olomouci nebo kterémkoliv jiném zařízení pro děti a mládež a může je tak navrhnout k uměleckému rozvoji a podpoře dětí z romských rodin. Autorka je toho názoru, že trávení volného času dětí a mládeže by nemělo být opomíjeno v současné moderní době a snažit se tak učit mladé poznávat sám sebe a svoje hodnoty s pomocí účinných a efektivních přístupů. Autorka zastává kreativitu a uměleckou činnost jako přiblížení se k lidské podstatě, a proto si pro výzkum vybrala etnikum, které má díky svým charakteristikám k lidské duši velmi blízko.

Romové jsou specifickou skupinou, která může poznatky účinnosti uměleckých terapií obohatit a prohloubit díky svému vrozenému potenciálu sebevyjadřování. Autorka si je však vědoma, že nízkoprahová zařízení neposkytují terapie, ale pouze poradenství a intervenci, a tak je její výzkum pouze návrhem pro další vývoj a možnosti zlepšování těchto služeb.

Závěr

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit jaké jsou možnosti uměleckých terapií v NZDM pro děti z romských rodin. Autorka v době výzkumu pracovala v tomto zařízení a skrze kontaktní práce s romskými dětmi ji zajímalo, zda by u nich měli umělecké terapie využití. Hlavní cíl tak naplnila skrze zodpovězení na výzkumné otázky. Z výzkumného šetření vyplývá, že děti z romských rodin tráví volný čas odpočinkem, aktivitami venku nebo chozením na klub, pro výzkum je však důležitý závěr, že je pro ně velmi důležitá i kreativní činnost v podobě tancování, zpěvu nebo malování, což autorka považuje za hlavní část uměleckých terapií obecně. Dále práce potvrdila potřebu sebevyjádření a u romských dětí zvýrazněnou jejich etnickým původem. Další z možností využití těchto přístupů v NZDM je práce ve skupinách a docházení na lekce nebo aktivity tomu podobné, které se ve výzkumu potvrdili, jako klienty vyhledávané. V souvislosti s třetí výzkumnou otázkou pak závěrem lze říci, že romské děti potřebují kreativně vyjadřovat svoji etnicitu a svoje emoce, protože chtějí být pyšní na něco co umí. Výzkum také ukazuje, že umělecké terapie pracují s psychikou člověka a se sebevědomím, což autorka popisuje v teoretické části a v návaznosti na výzkumnou část tak potvrzuje, že možnost podpořit sebevědomí romských dětí a mládeže je možné skrze kreativní činnosti, které je činí více sebevědomými. V teoretické části také autorka uvádí problematiku sociálního znevýhodnění romských dětí se záměrem vymezit potřeby a vnímání této menšiny a zaměřit na ně tak potřebné metody a techniky práce s nimi. V praktické části se autorka věnuje samostatnému šetření, pro které zvolila kvalitativní přístup. Rozhovory sestavila tak, aby tematické okruhy otázek směřovaly k dosažení výzkumného cíle. Pomocí otevřeného kódování kategorizovala hlavní témata, která následně ve výzkumné empirické části interpretovala technikou „vyložení karet“ a které vedly k zodpovězení výzkumných otázek a vytvoření si vlastního zodpovězení na dané téma. Autorka díky výzkumu měla možnost nahlédnout do této oblasti podrobněji a celý výzkum byl pro ni velkým přínosem do praxe.

Seznam použité literatury

- BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8.
- BALVÍN, Jaroslav. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. Praha: Radix, 2008. ISBN 978-80-86031-83-5.
- BALVÍN, Jaroslav. *Romové a volný čas*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 8090214959.
- ČECHOVSKÝ, J., RACEK, J. (2008). *Kořeny vzniku nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v české republice*. In KLÍMA, P., HERZOG, A., KUNC, S., RACEK, J., ZAHRADNÍK, M. (2010). *Kontaktní práce: Antologie textů České asociace streetwork*. Praha: Národní vzdělávací fond ve spolupráci s Českou asociací streetwork. ISBN 978-80-86728-42-1.
- ČÍŽKOVÁ, Klára. *Tanečně-pohybová terapie*. V Praze: Triton, 2005. ISBN 80-7254-547-7.
- DOSEDLOVÁ, Jaroslava. *Terapie tancem: role tance v dějinách lidstva a v současné psychoterapii*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3711-9.
- FRIEDLOVÁ, Martina a Martin LEČBYCH, ed. *Expresivní terapie jako podpora kvality života u různých klientských skupin*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4599-1.
- JAROSLAVA, Šicková-Fabrice. *Základy arteterapie*. Rozšířené vydání. Praha: Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1043-6.
- JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 8073120380.
- KALEJA, Martin. *Mluvme o Romech = Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. ISBN 9788073687083.
- KANTOR, Jiří. *Společné a rozdílné v umělecko kreativních terapiích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci (UPOL), 2017. ISBN 978-80-244-5124-4.
- KLÍMA, P., HERZOG, A., KUNC, S., RACEK, J., ZAHRADNÍK, M. (2008). *Kontaktní práce*. Antologie textů České asociace streetwork. Vyd. 2. Praha. ISBN 978-80-254-4001-8.
- MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy*. 7. rozšířené vyd. Praha: Artama, 1993. ISBN 8070680415.

MAJZLANOVÁ, Katarína. *Dramatoterapia v liečebnej pedagogike*. Bratislava: Iris, 2004. ISBN 80-89018-65-3.

MALCHIODI, Cathy A. *Expressive Therapies*. New York, USA: Guildford Publications, 2005. ISBN 1-59385-087-5.

MCNIFF, Shaun. *Creating with Others: The Practice of Imagination in Life, Art, and the Workplace*. Massachusetts: Shambhala Publications, 2003. ISBN 1590307917.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitatívni prístup a metódy v psychologickom výskume*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika voľného času*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6

POLÍNEK, Martin Dominik a Michal RŮŽIČKA. *Úvod do studia dramaterapie, teatroterapie, zážitkové pedagogiky a dramiky*. Olomouc: P-centrum, 2013. ISBN ISBN: 978-80-905377-1-2.

POLÍNEK, Martin Dominik. *Tvořivost (nejen) jako prevence rizikového chování : expresivně-formativní potenciál základního uměleckého vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4842-8.

RACEK, J., HRZOG, A. (2008-2011). *Fenomén NZDM, tedy nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. KLÍMA, P., HERZOG, A., KUNC, S., RACEK, J., ZAHRADNÍK, M. (2008-2011). *Kontaktní práce. Antologie textů České asociace streetwork*. Vyd. 2. ISBN: 978-80-254-4001-8.

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-410-9.

SAMKOVÁ, Klára. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011. ISBN 978-80-87579-03-9.

ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára a kolektiv. *Kvalitatívni výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TYRLÍK, Mojmir. *Zátěž v adolescenci*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6042-5.

VALENTA, Milan. *Dramaterapie*. 4. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3851-2.

ZEDKOVÁ, Iveta, ed. *Tanečně pohybová terapie: teorie a praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3185-7.

Bakalářské a diplomové práce

GEBAUEROVÁ, Marie. *Komparace životních potřeb romského dítěte v podmínkách institucionální výchovy a náhradní rodinné výchovy*[online]. Olomouc, 2014 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/kjd2pk/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.

SVATUŠKOVÁ, Marta. *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (Miriklo Olomouc)*[online]. Olomouc, 2011 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/xda8gv/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.

ŠKRABALOVÁ, Kateřina. *Postoj romských dětí k hudbě* [online]. Brno, 2016 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/z1y7y1/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Barbara Strobachová, Ph.D.

Internetové zdroje

Gádzové jdou do nebe. *Divadlo Husa na provázku* [online]. Brno [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.provazek.cz/cs/gadzove-jdou-do-nebe>

O Roma vakeren [online]. 2011 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://hledani.rozhlas.cz/?query=ján+sajko&offset=0&porad=O+Roma+vakeren>
Romathan romano teatro Slovakia. *Romathan* [online]. Košice [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.romathan.sk/en>

Romské divadlo. *Romové v České republice* [online]. 2022 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/19656>

SERLIN, Ilene. *Theory and practices of art therapies: Whole person integrative approaches to healthcare*. Research Gate [online]. California Institute of Integral Studies, 2007 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/232462192_Theory_and_practices_of_art_therapies_Whole_person_integrative_approaches_to_healthcare

Teatr Romen. *RomArchive* [online]. Moscow [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.romarchive.eu/en/music/russia/teatr-romen-moscows-romen-theatre/>

Theater an der ruhr. *Theater an der ruhr* [online]. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.theater-an-der-ruhr.de/de/>

Výtvarné umění. *Muzeum romské kultury* [online]. Brno [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.rommuz.cz/cs/odborna-verejnost/sbirkotvorna-cinnost/vytvarne-umeni/>

Zákon č. 108/2006 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ZORMANOVÁ, Lucie. *Romské děti ze sociálně vyloučených lokalit předškolního věku a jejich příprava na školu. Metodický portál: Články* [online]. 08. 09. 2015, [cit. 2022-04-18].

Dostupný z WWW: <https://clanky.rvp.cz/clanek/20139/ROMSKE-DETI-ZE-SOCIALNE-VYLOUCENYCH-LOKALIT-PREDSKOLNIHO-VEKU-A-JEJICH-PRIPRAVA-NA-SKOLU.html>>. ISSN 1802-4785.

Seznam příloh

PŘÍLOHA Č. 1 – UKÁZKA LEKCÍ

PŘÍLOHA Č.2 – OTÁZKY DO ROZHOVORU

PŘÍLOHA Č.3 – SEZNAM KODU

PŘÍLOHA Č. 4 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.1 (TERAPIE TANCEM)

PŘÍLOHA Č. 5 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.2 (ARTETERAPIE)

PŘÍLOHA Č. 6 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.3 (DRAMATERAPIE)

PŘÍLOHA Č. 7 – INFORMOVANÝ SOUHLAS

PŘÍLOHA Č. 1 – UKÁZKA LEKCÍ

Lekce Terapie tancem

V této lekci se autorka zaměřila na rozdíl mezi tanečně-pohybovou terapií a terapií tancem. Terapie tancem si klade za cíle spíše fyzické odreagování, vitalizaci těla, socializaci a prevenci. Je více strukturovaná a zaměřuje se na cíle klienta. Součástí je zábava a relaxace a výstup může končit tanečním výstupem. (Dosedlová, 2012) Autorka tento výstup pořídila v podobě videozáznamu se souhlasem obou zúčastněných.

Délka: 60 min (45 min lekce + 15 min rozhovor)

Výzkumný soubor: 2 dívky pro lekci ve věku 13 a 20 let

Průběh:

- Naladění se (5 min) – probíhá tanec Jerusalema, který se skládá z jednoduchých tanečních kroků pořád opakujících se*
- Rozcvička (15 min) – opakuj po lektorovi – klouby a švihy (konkrétní píseň), pánev a boky (konkrétní píseň)*
- Kroky – shuffle, house dance – cross step, chase*
- Choreografie – pracovnice spolu s klientkami vymýšlí choreografii na píseň (pozn.: písně jsou vybrané dle volby klientek)*
- Protahení a sdílení emocí a pocitů na těle*

Lekce arteterapie

V této lekci autorka využívala techniky z knihy Základy arteterapie (Šicková-Fabricsi, 2016).

Délka: 45 min lekce + 15 min rozhovor

Výzkumný soubor: 2 dívky ve věku 12 a 13 let

Průběh:

- Asociace na slovo (15 min) – klientky musí nakreslit první věc co je napadne na tato slova: krása, hlad, pomluvy, radost, 2021, já, škola, přítel, Rom, Rodina*

- *Koláže (20-25 min) – vytvořte koláž na téma (Předsudky) s použitím výstřižků z časopisů a novin (možnost použití metody restrukturalizace)*
- *Diskuze a sdílení (10 min) – výměna výtvorů, druhý popíše, co vidí, malá galerie a feedback*

Lekce dramaterapie

V této lekci autorka využívala techniky z knihy Tvořivost (nejen) jako prevence rizikového chování. (Polínek, 2015)

Délka: 90 min (75 lekce + 15 min rozhovor)

Výzkumný soubor: 4 chlapci ve věku 10,12,14 a 15 let

Průběh:

- *Warm-up (5-10 min) – ŠTRONZO – při pouštění hudby dle oblíbenosti klientů musí chodit nebo tančit po místnosti, při vypnutí hudby lektor vykřikne slovo a klienti musí sochu vytvořit (radost, zlost, únava, lakomství, obavy, smutek, pomluvy, bohatství, cikán, gadžo, přátelství, práce, lež, samota, chaos, sebevědomí, agrese, lenost, můj koníček).*
- *Vstup do města akce – vstupní rituál, klienti si pojmenují město na Degešov s hudbou vstoupí na náměstí (místnost s kruhem z lana).*
- *Město Akce – názvy ulic podle zvířat s předepsanými vlastnostmi pozitivními i negativními, kdo bydlí v dané ulici má ty samé vlastnosti, čím hlouběji do ulice tím více procent je tou osobou, klienti se tedy patričně rozdělí do ulic (otázka na každého-. Na kolik procent se cítíš být _____?)*
- *Zvíře v akci – improvizace kombinací různých charakterů, které lektor určí, dále zadá obsah scény (např. dva manželé v restauraci), klienti musí zůstat v roli podle charakteristik, které si vybrali*
- *Výstupní rituál – prasknutí balonku a otázka kterým zvířetem jsi nejméně a proč*
- *Diskuse*

PŘÍLOHA Č. 2 – OTÁZKY DO ROZHOVORU

1. Co pro tebe znamená být kreativní?
2. Kde nebo v jakém prostředí se ti nejlépe tvoří?
3. Vnímáš si proběhlou lekci jako relaxační a zábavnou?
4. Jak nejradyji odpočíváš ve volném čase? Dokážeš si představit nemít možnost dělat co tě baví?
5. Myslíš si, že schopnost vyjádřit, jak se cítíš nebo co si myslíš pomocí těla, slov, obrázku, písničky, rapu a další je lidská potřeba?
6. Když něco vytvoříš, necháváš si to raději sám pro sebe nebo je pro tebe důležité, aby to ostatní lidé viděli/slyšeli?
7. Jak se po lekci cítíš? K čemu bys to přirovnal?
8. Máš někdy z tvorby nebo kreativní činnosti strach?
9. Tvoříš raději sám nebo ve skupině a proč?
10. Chtěl by si, aby bylo na klubu více takovýchto aktivit a jestli ano, tak individuálně nebo ve skupinách?
11. Jak nejlépe můžeš využít svůj romský původ v kreativní činnosti?

PŘÍLOHA Č.3 – SEZNAM KODU

Výzkumná skupina č.1: Terapie tancem

- Umění
- Prostředí
- Zábava
- Volný čas
- Nutnost
- Projev
- Pocti
- Stud
- Vztah k druhým
- Prostory na tvoření
- Menšina

Výzkumná skupina č.2: Arteterapie

- Kreativita
- Prostředí na klubu
- Zábava
- Svoboda a trávení volného času
- Potřeba vyjadřování
- Projev a hodnocení od druhých
- Dobrá nálada
- Stud při tvorbě
- Výhoda tvoření ve skupině
- Vhodné podmínky ve skupině
- Umělecká a kulturní podstata Romů

Výzkumná skupina č.3: Dramaterapie

- Důležitost tvorby
- Prostředí
- Nálada
- Volný čas
- Potřeba
- Projev
- Pocit
- Strach z druhých
- Aktivity na klubu
- Talenty Romů

PŘÍLOHA Č. 4 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.1 (TERAPIE TANCEM)

MH jsou iniciály autorky Marie Hroudové, U je zkratkou pro účastníka a číslo rozděluje počet účastníků.

MH: Co pro tebe znamená být kreativní?

U1: Tancuju.

U2: Tanec, hudba. To je všechno.. Co ještě....Já nevím, malování?

MH: Kde nebo v jakém prostředí se ti nejlépe tvoří?

U1: Tady a na klubu. No a tam kde je velkej prostor.

U2: Tady. Tady a nahoře, no. *(nahore v patře v prostorách NZDM pozn.autora)* Mě zase tam, kde je nejvíc klid a kde si můžu srovnat všechny myšlenky. Tak asi. Venku někdy. Nevím, v parku....

MH: Vnímal si proběhlou lekci jako relaxační a zábavnou?

U1: Jo.

U2: Ano.

MH: Jak nejraději odpočíváš ve volném čase? Dokážeš si představit nemít možnost dělat co tě baví?

U2: Souložím. Ne to je sranda to tam nepiš. Vařením. Nebo víš co je úplně nejlepší? Když se koupeš, při tom růžičky, vínečko, svíčky, to je nejlepší relaxace, co může být. No a když přitom tě chlap masíruje záda.

U1: Já taky vařením. A u toho si tančíš?

U2: Jenže já bych chtěla takovýho partnera, který umí tančit, ne který je takový dřevo na to.

U2: Mě se jednou stalo, že když jsme šli na klub, tak třeba jsme byli natěšený, že půjdeme na počítač, že si zatancujeme to, co nás baví, ale byl tam třeba Gabriel, víš? Takže jsme nemohli a byli jsme úplně znuděný, tak jsme museli dělat samý srandy jenom sami se sebou.

MH: Myslíš si, že schopnost vyjádřit, jak se cítíš nebo co si myslíš pomocí těla, slov, obrázku, písničky, rapu a další je lidská potřeba?

U2: Ne, zvířecí (smích).

U1: Bez toho nedokážu žít bez tance a tady toho.

U2: To bych se zabila potom (smích).

MH: Když něco vytvoříš, necháváš si to raději sám pro sebe nebo je pro tebe důležité, aby to ostatní lidé viděli/slyšeli?

U2: Pro sebe a potom až to budu umět dobře, tak to natočím a dáme to na Youtube, aby to viděl každý.

U1: No, nejdřív pro sebe a pak pro lidi.

MH: Jak se po lekci cítíš? K čemu bys to přirovnal?

U1: Únava.

U2: No spíš vyčerpání.

U1: No jako vyčerpání jsme udýchaní, to je nejdůležitější. Ale třeba když přijdeme ve špatný náladě, tak nás to tak rozveselí.

MH: Máš někdy z tvorby nebo kreativní činnosti strach?

U1: No máme to, že se stydíme. Třeba když jdeme ven a v parku máme písničky a prostě tam tancujeme, že, a pak tam přijde někdo takovej známej a před ním jsme netancovali, tak se trošku aji stydíme. A to se aji já třeba někdy bojím, že někdo mi řekne neumíš tancovat nebo něco takovýho škaredýho a aji kdyby jako on třeba neuměl tancovat, tak nevím, proč by mi to měl říkat, když on to sám neumí.

U2: Stydlivost spíš a tréma. Ale to je když mám pocit, že neumím tančit, tak mu budu hnedka nadávat, že ty umíš. Bych ho zbila nejradši (smích). Karate a judo bych mu ukázala. Scooby doo a Kung-fu pandu (smích).

MH: Tvoříš raději sám nebo ve skupině a proč?

U2: Já spíš... maximálně tvořím, někdy sama a někdy ve dvou nebo ve třech. Uplně skupinka, tak to nemám ráda. Jeden, aby mě třeba dýchal za zády, díval se, jak kreslím nebo něco podobnýho...to se mi nelíbí právě. Já mám radši, když jeden sedí třeba naproti a druhý

tam a kreslíme si každý svoje a pak si to **třeba** ukážeme, kdo to má hezčí nebo jako neříkáme si třeba, že to má škaredý, ale prostě nakolik procent se ti to líbí a na kolik procent se ti to nelíbí. Ale jinač nemám ráda vždycky když někdo kreslí a u toho není ticho. To je jak jukebox. Jak kdyby mluvil jukebox.

U1: Já jsem zvyklá s někým, protože jsme tancovali ve Stezce s tou Stázkou a bylo nás tam hodně holek.

MH: Chtěl by si, aby bylo na klubu více takovýchto aktivit a jestli ano, tak individuálně nebo ve skupinách?

U1: Jo.

U2: Jako já nevím, my jsme chtěli od začátku, aby my jsme měli svoji jakože taneční prostor svůj. To se nám vyplnilo a dál už nevím jako co bych.....

U1: Já bych třeba chtěla, aby jsem v téhle místnosti jako mohli být dýl. Aby jsme se mohli tomu věnovat a tak.

U2: Mě by stačilo kdyby tady bylo tak max. 6 lidí víc ne. Já nemám ráda, když je tady hodně lidí, pak z toho vznikne úplně ten smrad z toho...Nejsem zvyklá víc. Jak jsme tančili s tou tetou, tak vždycky úplně teplo, úplně cítíš od těch ostatních lidí úplně smrad a mě z toho vždycky začne bolet hlava, na zvracení mi je, takže chodíme ven na čerstvej vzduch....Ale lepší je to v šesti.

MH: Jak nejlépe můžeš využít svůj romský původ v kreativní činnosti?

U2: Já jsem ráda, že tančím s kýmkoliv jakože gádžo nebo cikáni. Padesát na padesát já se i bojím i nebojím...já moc netančím neposlouchám ani moc to romský spíš takovou tu latinu, ale že bych nějak cítila, že když jsem romka...

U1: To romský jakože já když si třeba vzpomenu, já nevím jak to mám říct...

U2: Mě to přijde, že když tančíme romský tance jak kdyby jsme já nevím úplně byli ty nejposlednější degeši, kteří musijou prostě ukázat, že umijou romsky a nic jiného...jenom to. Tím pádem když tančíme a učíme se nemusíme dělat, že jsme romky, ani že jsme gádže, ale můžeme dělat prostě lidi, kteří umí tančit, kteří to umyjou a nechovají se ani tak ani tak.

PŘÍLOHA Č. 5 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.2 (ARTETERAPIE)

MH jsou iniciály autorky Marie Hroudové, U je zkratkou pro účastníka a číslo rozděluje počet účastníků.

MH: Co pro tebe znamená být kreativní?

U1: Životní styl.

U2: Já jsem to co já... kreativní ve zpěvu a tanci. A v stylu. A v malování. Zpěv pro mě je důležitější, tanec taky, styl ten jakože.....hmm

MH: Kde nebo v jakém prostředí se ti nejlépe tvoří?

U1: Tady v klubu. Jenom tady.

U2: Mě v klubu a v prostředí, kde je jako fakt klid.

MH: Vnímáš si proběhlou lekci jako relaxační a zábavnou?

U1: Ano.

U2: Ano, protože ten den byl zábavnější, kreativnější a bavilo mě to, protože jsme byly jen holky, byla sranda a mohly jsme se bavit o čem jsme chtěly.

MH: Jak nejradyji odpočíváš ve volném čase? Dokážeš si představit nemít možnost dělat co tě baví?

U1: Jdu spát nebo koukám na K-pop na internetu. Nedokážu si představit, že by mi to někdo vzal. Bych ho roztrhala. A kdyby mě někdo zakázal K-pop nebo koukat na taneční videa nebo tancovat, tak bych ho rovnou zabila.

U2: Já nejvíce odpočívám, že si jdu lehnout. Buďto ležím a spím a nebo se dívám na filmy a na seriály. A ano dokážu si představit, že mi to někdo vezme. Tak jako kdyby mi to zakázali tyhle věci tak bych byla na Tik-Toku třeba, prostě další věc, co mě baví bych dělala.

MH: Myslíš si, že schopnost vyjádřit, jak se cítíš nebo co si myslíš pomocí těla, slov, obrázku, písničky, rapu a další je lidská potřeba?

U1: Aji jo, aji ne, Já nevím....to asi ne. Nebo pro mě je to potřeba, ale pro ostatní třeba ne.

U2: Podle mě, když člověk neřekne svoje emoce a bude je držet v sobě, tak se nikam nedostane, protože prostě....Pro některý lidi malovat se je to pro ně úplně hodně. Koupí si třeba za 500 makeup a pak nemá na nájem, takže to pro ně je potřeba, ale pro některý lidi to prostě není potřeba, protože to prostě nepotřebují, protože mají svojí krásu.

MH: Když něco vytvoříš, necháváš si to raději sám pro sebe nebo je pro tebe důležité, aby to ostatní lidé viděli/slyšeli?

U1: No spíš si to nechávám pro sebe, než aby to někdo viděl. Nevím prostě, je to bezpečnější. Nechci aby mě při tanci někdo viděl, já nevím jak to vysvětlit...jako já natáčím Tik-Tok (*mobilní aplikace a sociální síť pro vytváření a sdílení krátkých videí*) tak trochu pro zábavu, nebo teda je jasný, že mě půjde vidět.

U2: Já když něco udělám a povede se mi to, tak chci aby to někdo viděl, protože prostě je to hezký...ale když je to škaredý tak se ti to vrátí a budou se ti posmívat a dělat takovýto fuj ty si škaredá, ty škaredě maluješ, ty si úplně odporná a tak.

MH: Jak se po lekci cítíš? K čemu bys to přirovnal?

U1: Jako dobře jsem se cítila. Protože jsem byla s lidma, který mám ráda a jsou cool.

U2: Já jsem se po lekci kreslení a kolážích cítila jakože bezvadně, protože byla sranda a já jsem byla rozesmátá a my jsme u toho hovořili.

MH: Máš někdy z tvorby nebo kreativní činnosti strach?

U1: Nevím ale asi ne.

U2: Já mám pocit, že prostě někoho vidím a prostě se stydím a kdyby to byl třeba kluk, který se mi líbí a řekl by mi třeba nějakou kravinu, třeba udělej tohle já bych to prostě neudělala...ne že strach, ale stud. I v malování třeba.

MH: Tvoříš raději sám nebo ve skupině a proč?

U1: Radši ve skupině, protože je to i lepší, je to i zábava a kdybys potřebovala od někoho radit, tak se můžeš zeptat někoho jinýho, je to lepší prostě no.

U2: Já ve skupině, protože je větší sranda a můžeš třeba někomu pomoci nebo on tobě nebo prostě tak, můžete si pomáhat a hlavně když děláš sama tak prostě nudíš se a seš jak blbá.

MH: Chtěl by si, aby bylo na klubu více takovýchto aktivit a jestli ano, tak individuálně nebo ve skupinách?

U1: No chtěla bysem a ve skupině. Spíš kdyby tam bylo třeba jen 5 lidí.

U2: No taky tak, ale hlavně aby ty lidi prostě byli pohodoví, aby ze sebe nedělali prostě jakože: „cos to nakreslila to nejde ani poznat“.

MH: Jak nejlépe můžeš využít svůj romský původ v kreativní činnosti?

U1: No takže my Romové, jak bych to řekla, talent asi, tak to je zpívání a tancování, takže asi nějak tak. No a romský jazyk trochu.

U2: Já jsem napůl cikánka a Vlášenska (Vlachové pozn.) míchaná jak zmrzlina. Ale my máme taky jinou řeč, tanec a zpívání....ale oni mají ještě něco... hodně peněz.

PŘÍLOHA Č. 6 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.3 (DRA-MATERAPIE)

MH jsou iniciály autorky Marie Hroudové, U je zkratkou pro účastníka a číslo rozděluje počet účastníků.

MH: Co pro tebe znamená být kreativní?

U1: Repovat. Je to pro mě důležitý. To je všechno.

U2: Stříhání videí. Jako pro mě je to celkem důležitý, protože když jakože takhlenc hodně do-
sáhneš jako taky ale musíš jako fakt vydávat hodně písniček a takových věcí, ale zas naopak
když sedíš já nevím 24 hodin u počítače a děláš furt v tom editoru, jak třeba já nedávno, jsem
dělal plakát zpěvákovi, který třeba už jako 20 let zpíval, takže je to pro mě důležitý být kreativní.

U3: Sex. V sexu tvořím (smích).....boxování, malování.

U4: Boxování...jo tanec pro mě nco znamená.

MH: Kde nebo v jakém prostředí se ti nejlépe tvoří?

U1: Doma. To je nejlepší.

U2: Tak klasicky doma ale doma na to taky není moc klid takže....no jako můžeš na chodbu,
ale....jo asi doma, no.

U3: V bordelu (smích)....Asi doma no a na klubu.

U4: Tady v káčku (pozn. NZDM v Olomouci)

MH: Vnímal si proběhlou lekci jako relaxační a zábavnou?

U1: Relax.

U2: Jooo já si myslím, že to bylo dneska dobrý, protože celkem byla dneska i nuda, takže jako
já si myslím, že to bylo dobrý.

U3: Výborný.

U4: Dobrý.

**MH: Jak nejraději odpočíváš ve volném čase? Dokážeš si představit nemít možnost dělat
co tě baví?**

U1: Ležím a dívám se na televizi.....no a kdyby mi to někdo jako zakázal? Já bysem řekl chaz mi ro kár (pozn. romský vulgarismus)

U2: Doma nebo venku, na hřišti třeba nebo tak. A kdyby mě to někdo zakázal tak já nevím, tak bych si třeba udělal něco doma nebo tak...něco místo toho bych si našel, kdybych třeba tancoval nebo stříhal ty videa, jo.

U3: *Mluví romsky.....Nemaluju já sexuju.....Klient uhýbá od otázky k vulgarismům*

U4: Na hřišti, sportem.

(zde musí autorka přejít k další otázce, díky negativnímu chování respondentů)

MH: Myslíš si, že schopnost vyjádřit, jak se cítíš nebo co si myslíš pomocí těla, slov, obrázku, písničky, rapu a další je lidská potřeba?

(zde musí autorka vysvětlit, co je to lidská potřeba)

U1: Myslím, že to není lidská potřeba. Dá se bez toho žít.

U2: Můžu? Já bych bez toho třeba nežil. Protože bych se třeba nudil. Nebo jak si říkala třeba potřeba chodit na záchod, já chodím na záchod tak třicetkrát za den, napiju se tak milionkrát a jím každých 20 min....Ne třeba bez toho stříhání videí bych nemohl žít, protože by byla nuda.

U3: Jo.

U4: Jako bez jídla a bez pití tak to ne. Ale bez tvorby to jo.

MH: Když něco vytvoříš, necháváš si to raději sám pro sebe nebo je pro tebe důležité, aby to ostatní lidé viděli/slyšeli?

U1: Druhejm to ukážu....Ne sám. Sám to je lepší si tancovat nebo tak.

U2: To máš stejný jak třeba kdybys udělal písničku za 20 tisíc a nechal si to pro sebe....ne určitě to ukážeš pak ostatním.

U3: *Klient je vulgární....*Ne asi sám pro sebe. Si třeba pustim hudbu.

U4: Veřejnost. Pro lidi.

MH: Jak se po lekci cítíš? K čemu bys to přirovnal?

U1: Špatně. Normálně, hlava mě bolí.

U2: Jo dobrý, tak určitě jsem trochu unavenej, protože to nebyl záhul, ale byla to sranda a celkem jsem řval a bolí mě brada.

U3: Mám hlad.

U4: Dobrý.

MH: Máš někdy z tvorby nebo kreativní činnosti strach?

U1: Nevím, pře kámošema ne, ale před někým cizím jo.

U2: Z čeho? Určitě ne.

U3: Já nemám strach z ničeho.

U4: Já jo. Ale před kámošema ne. Mám strach, že se můj kámoš stane bufetákem. (smích)

MH: Tvoříš raději sám nebo ve skupině a proč?

U1: Skupina.

U2: Sám.

U3: Sám.

U4: Sám.

*(autorka je nucena přizpůsobit styl dotazování chování respondentů, které je neklidné a s roz-
těkanou pozorností, zvolí tedy jasnější a stručnější objasnění otázek)*

MH: Chtěl by si, aby bylo na klubu více takovýchto aktivit a jestli ano, tak individuálně nebo ve skupinách?

U1: Jo.

U2: Jo.

U3: Jo.

U4: Jo.

MH: Jak nejlépe můžeš využít svůj romský původ v kreativní činnosti?

U1: Cikánsky. Víš co cikáni umí nejlíp? Zpívat a trtkat.

U2: No jako jak si říkala, že Romáci jaakože jsou talentovaní na všechno, co chytanou do ruky, tak to umijou, takž já prostě bych to využil na hodně věcí. Například třeba na hudbu nebo na různé sporty a tak.

U3: *Vulgarismy*.....a na fight jakože na prát se. Nevim uměl bych třeba udělat panenku, ušít nebo puzzle bysem dokázal. A mám dobrou fyzičku.

U4: Bitka, sport, zpívání, hip hop,....

PŘÍLOHA Č. 7 – INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas

Téma práce: Možnosti uměleckých terapií v NZDM pro děti z romských rodin

Průzkumník: Prohlašuji, že při zpracovávání výzkumného materiálu budu klást důraz na:

- Anonymitu účastníků – v prepisech rozhovorů budou pozměněny nebo odstraněny veškeré identifikující údaje o účastnících průzkumného šetření,
- Diskrétnost ve vztahu s osobními údaji – s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já (popřípadě vedoucí práce), a to výhradně za výzkumných účelů,
- Možnost autorizace rozhovorů – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je.
- Možnost odstoupení – účastníci budou mít možnost kdykoli odstoupit z celého procesu výzkumných aktivit.

Účastník: Prohlašuji, že za výše uvedených podmínek souhlasím s poskytnutím výzkumného materiálu (audiovizuální/audio nahrávka rozhovoru a jeho přepsání) pro empirickou část bakalářské práce.

Průzkumník Marie Hroudová

V ..... dne ..... Podpis:.....

Účastník .....

V ..... dne ..... Podpis:.....

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marie Hroudová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Kristýna Krahulcová, PhD.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Možnosti uměleckých terapií v NZDM pro děti z romských rodin
Název v angličtině:	The possibilities of applying art therapies for Roma children in the Institute for Youth Work
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá možnostmi uměleckých terapií v NZDM pro děti z romských rodin. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část vymezuje umělecké terapie, specifika romských dětí a jejich potřeby a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Praktická část obsahuje výzkumné šetření kvalitativního výzkumu sběrem dat pomocí polostrukturovaného rozhovoru s romskými dětmi. Analýza dat je provedena metodou otevřeného kódování a technikou vyložení karet. Cílem práce je zjistit, jaké jsou možnosti využití uměleckých terapií u romských dětí v NZDM. Práce zkoumá, proč mohou tyto přístupy napomáhat rozvoji zvolené cílové skupiny a naplňovat potřeby sebevyjádření.
Klíčová slova:	umělecké terapie, romské děti, NZDM, volný čas, sebevyjádřování
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the possibilities of applying art therapies for Roma children in the Institute for Youth Work. The thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part defines the art therapies, the features of Roma children and their needs and eventually describes the Institute for Youth Work. The practical part contains a research carried out in a qualitative form through the semi-structured interview with Roma children. The data analysis is made by open coding method and card unloading technique. The aim of the research is to find out the possibilities of applying the art therapies in the Institute for Youth Work. The thesis does the research to find out why this particular methods should help the selected group to grow, develop and fulfill the crucial need to express oneself.
Klíčová slova v angličtině:	art therapies, Roma children, The Institute for Youth Work. free time, selfexpression

Přílohy vázané v práci:	PŘÍLOHA Č. 1 – UKÁZKA LEKČÍ PŘÍLOHA Č.2 – OTÁZKY DO ROZHOVORU PŘÍLOHA Č.3 – SEZNAM KODU PŘÍLOHA Č. 4 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.1 (TERAPIE TANCEM) PŘÍLOHA Č. 5 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.2 (ARTETERAPIE) PŘÍLOHA Č. 6 – TRANSKRIPCE ROZHOVORU Č.3 (DRAMATERAPIE) PŘÍLOHA Č. 7 – INFORMOVANÝ SOUHLAS
Rozsah práce:	57
Jazyk práce:	Český jazyk